

Wyniki Standardowe 2012 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

Część II. Analiza Wyników Standardowych

WARSZAWA 2014

Wyniki Standardowe 2012 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

Część II. Analiza Wyników Standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

dr inż.	Zbigniew Floriańczyk
dr inż.	Stanisław Mańko
dr inż.	Dariusz Osuch
mgr inż.	Renata Płonka

Warszawa 2014

Redakcja techniczna

Elżbieta Jasińska

Irena Mikołajczyk

Rafał Tarasiuk

Alicja Wituszyńska

Projekt okładki

Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-450-8

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Rachunkowości Rolnej

00-002 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20

Tel.: +48 (22) 505 45 70

Tel./faks: +48 (22) 826 93 22

E-mail: portal@fadm.pl

Internet: www.fadm.pl; www.polskifadm.eu

Spis treści

Uwagi wstępne	7
1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionach FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN	8
1.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Pomorze i Mazury	8
1.2. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Wielkopolska i Śląsk.....	9
1.3. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Mazowsze i Podlasie.....	9
1.4. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Małopolska i Pogórze	10
1.5. Pole obserwacji Polskiego FADN	11
2. Analiza Wyników Standardowych.....	12
2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych.....	12
2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych.....	12
2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych	15
2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej	38
2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	38
2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	41
Wnioski	62

Spis wykresów

Wykres 1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Pomorze i Mazury	8
Wykres 2	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Wielkopolska i Śląsk	9
Wykres 3	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Mazowsze i Podlasie	10
Wykres 4	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Małopolska i Pogórze	10
Wykres 5	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN	11
Wykres 6	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych	12
Wykres 7	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)	13
Wykres 8	Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU)	13
Wykres 9	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych	14
Wykres 10	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych	15
Wykres 11	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych	16
Wykres 12	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	17
Wykres 13	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych	18
Wykres 14	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych	19
Wykres 15	Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych	20
Wykres 16	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	20
Wykres 17	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych	21
Wykres 18	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych	22
Wykres 19	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	23
Wykres 20	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych	23
Wykres 21	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	24
Wykres 22	Koszty energii elektrycznej i paliw 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	25
Wykres 23	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych	26
Wykres 24	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych	26
Wykres 25	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych	27
Wykres 26	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych	28
Wykres 27	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych	29
Wykres 28	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych	30
Wykres 29	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych	31
Wykres 30	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych	32
Wykres 31	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych	32
Wykres 32	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	33

Wykres 33	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	34
Wykres 34	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	35
Wykres 35	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	36
Wykres 36	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych	37
Wykres 37	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wykres 38	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)	39
Wykres 39	Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU).....	39
Wykres 40	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 41	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej	41
Wykres 42	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej.....	42
Wykres 43	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 44	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	43
Wykres 45	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	44
Wykres 46	Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 47	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	46
Wykres 48	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej	47
Wykres 49	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	48
Wykres 50	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej....	48
Wykres 51	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	49
Wykres 52	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	50
Wykres 53	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	51
Wykres 54	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej	51
Wykres 55	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej	52
Wykres 56	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej	53
Wykres 57	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	53
Wykres 58	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	54
Wykres 59	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej	55
Wykres 60	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	56
Wykres 61	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	57
Wykres 62	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	58
Wykres 63	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	58
Wykres 64	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	59
Wykres 65	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	60
Wykres 66	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	60
Wykres 67	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej	61

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
COP	- specjalizujące się w produkcji zbóż, roślin oleistych i białkowych (ang. specialist cereals, oilseed and protein crops).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (ang. Directorate-General for Agriculture and Rural Development).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
EUR	- oznaczenie jednostki monetarnej o nazwie „euro”.
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości państw członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
KE	- Komisja Europejska.
LFA	- obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania - ONW (ang. Less Favoured Areas).
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
OGA	- działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem (ang. Other Gainful Activities).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- Standardowa Nadwyżka Bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
SO	- Standardowa Produkcja (ang. Standard Output).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).
UR	- użytki rolne.
WTGR	- Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych.
ZRR	- Zakład Rachunkowości Rolnej.

Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych¹.

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych danych dotyczących działalności gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w ramach systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN) w roku 2012. Wyniki te zostały obliczone na podstawie danych ze statystycznie reprezentatywnej próby gospodarstw rolnych. Pole obserwacji Polskiego FADN, z którego wyłoniono reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych w Polsce², w analizowanym roku obejmowało 738 073 gospodarstwa. Wielkość ekonomiczna pojedynczego gospodarstwa, ustalona na podstawie danych rachunkowych i współczynników SO „2004”³, stanowiła co najmniej 4 000 euro.

Podstawowym celem analizy jest ocena podstawowych czynników kształtujących dochody gospodarstw rolnych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2012 r.

Analizę przeprowadzono dla gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych (TF8) oraz klas wielkości ekonomicznej (ES6). W analizie wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację, zasoby produkcyjne gospodarstw, produkcję i koszty, dopłaty do działalności operacyjnej oraz nadwyżki ekonomiczne. Analiza składa się z dwóch części. Część pierwsza zawiera charakterystykę rozkładów gospodarstw w polu obserwacji Polskiego FADN w kraju i w poszczególnych Regionach FADN, druga zawiera analizę wybranych zmiennych charakteryzujących: podstawowe zasoby będące w posiadaniu gospodarstw i wartość Standardowej Produkcji oraz ekonomiczne wyniki ich działalności. Szczegółowa analiza sytuacji ekonomicznej gospodarstw w ujęciu regionalnym jest jednak przedmiotem odrębnych opracowań⁴.

¹ Floriańczyk Z.; Mańko S.; Osuch D.; Płonka R.: Wyniki Standardowe 2012 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Część I. Wyniki Standardowe, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013.

² Goraj L., Osuch D., Sierański W., Ziętek I.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN od roku obrachunkowego 2010, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010.

³ Szczegółowe informacje na temat współczynników SO „2004” dla rolniczych działalności produkcyjnych zostały szczegółowo omówione w publikacji: Goraj L.; Cholewa I.; Osuch D.; Płonka R.: Analiza skutków zmian we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010.

⁴ Szczegółowe informacje na temat wyników uzyskanych przez gospodarstwa rolne w poszczególnych regionach FADN można znaleźć:

- a. Mikołajczyk I.; Wituszyńska A.: Wyniki Standardowe 2012 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 785 Pomorze i Mazury Część I. Wyniki Standardowe oraz Część II. Analiza Wyników Standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2014.
- b. Jasińska E.; Smolik A.: Wyniki Standardowe 2012 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 790 Wielkopolska i Śląsk Część I. Wyniki Standardowe oraz Część II. Analiza Wyników Standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2014.
- c. Cholewa I.; Kambo K.: Wyniki Standardowe 2012 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 795 Mazowsze i Podlasie Część I. Wyniki Standardowe oraz Część II. Analiza Wyników Standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2014.
- d. Goraj L.; Tarasiuk R.: Wyniki Standardowe 2012 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 800 Małopolska i Pogórze Część I. Wyniki Standardowe oraz Część II. Analiza Wyników Standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2014.

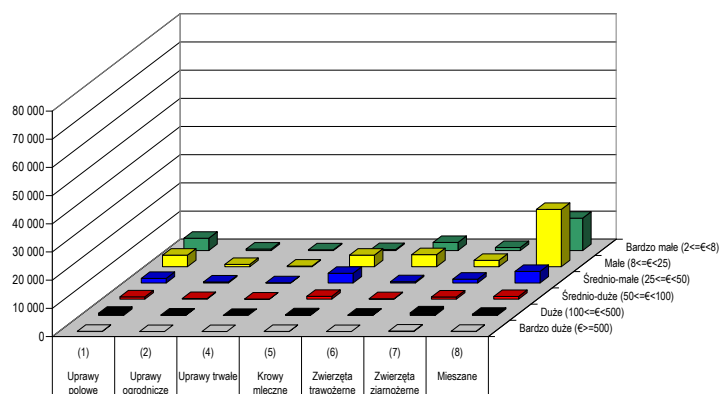
1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionach FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN

Bieżący rozdział zawiera analizę rozkładu gospodarstw znajdujących się w polach obserwacji poszczególnych regionów FADN oraz w polu obserwacji Polskiego FADN całego kraju według tych samych dwóch klasyfikacji zdefiniowanych Wspólnotową Typologią Gospodarstw Rolnych⁵: wielkości ekonomicznej⁶ i typu rolniczego, które wykorzystywane są w ustaleniu Planu Wyboru.

1.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Pomorze i Mazury

W polu obserwacji analizowanego regionu znajdowało się 75 395 gospodarstw. Najbardziej liczną grupę stanowiły gospodarstwa mieszane (typ 8 – 37 378 gospodarstw) oraz gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach polowych (typ 1 – 11 774 gospodarstwa). Biorąc pod uwagę klasy wielkości ekonomicznej, gospodarstwa skoncentrowane były od 4 tys. do 50 tys. euro. W klasach tych znajdowało się około 91% gospodarstw regionu (patrz: Wykres 1).

Wykres 1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Pomorze i Mazury

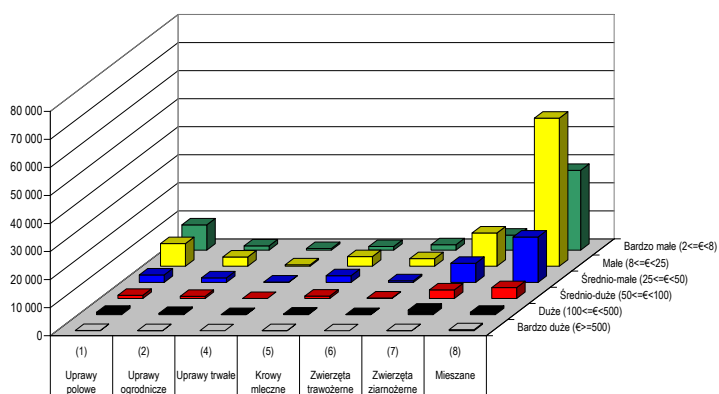
⁵ Commission Regulation (EC) 1242/2008: of 8 December 2008 establishing a Community typology for agricultural holdings oraz Commission Regulation (EC) 867/2009: of 21 September 2009 amending and correcting Regulation (EC) Nr 1242/2008 establishing a Community typology for agricultural holdings.

⁶ Uwaga: W tekście opracowania rozmiary wielkości ekonomicznej wyrażane są w euro, natomiast dla uproszczenia zapisu na wszystkich wykresach rozmiary prezentowane są w tysiącach euro.

1.2. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Wielkopolska i Śląsk

W badanym regionie znajdowało się ponad dwa razy więcej gospodarstw niż w regionie Pomorze i Mazury i obejmowało 175 833 gospodarstw. Najbardziej liczną grupę stanowiły gospodarstwa mieszane (58% gospodarstw z tego regionu), następnie gospodarstwa nastawione na chów zwierząt ziarnożernych (16% gospodarstw) oraz gospodarstwa nastawione na uprawy polowe (12%). Region ten, na tle pozostałych regionów, wyróżnia się dość liczną grupą gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych. W przypadku rozkładu gospodarstw w klasach wielkości ekonomicznej, dominowały gospodarstwa do 50 tys. euro (92% gospodarstw) (patrz: Wykres 2).

Wykres 2 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Wielkopolska i Śląsk

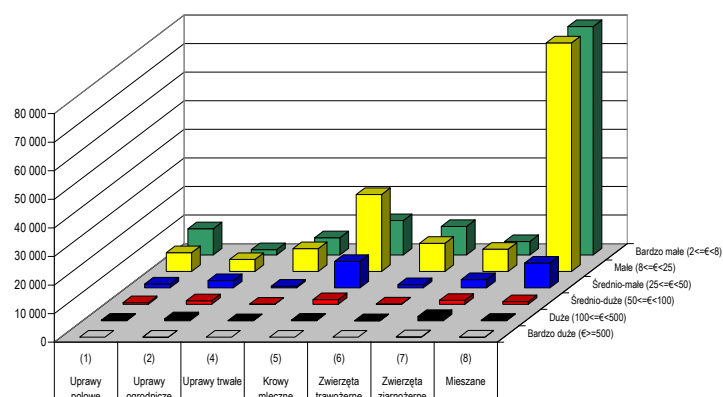

1.3. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Mazowsze i Podlasie

Region ten charakteryzował się największym udziałem gospodarstw zaliczonych do pola obserwacji Polskiego FADN - 47% gospodarstw pola obserwacji Polskiego FADN (patrz: Wykres 3). W regionie tym dominowały gospodarstwa o typie mieszanym (ponad 61% gospodarstw z tego regionu) oraz o typie krowy mleczne (ok. 15%). W porównaniu z innymi regionami, w regionie tym wyraźnie więcej było gospodarstw wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych oraz zwierząt trawożnych (21% gospodarstw z tego regionu). Ponad 97% gospodarstw znalazło się w klasie wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro.

Wykres 3

Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Mazowsze i Podlasie

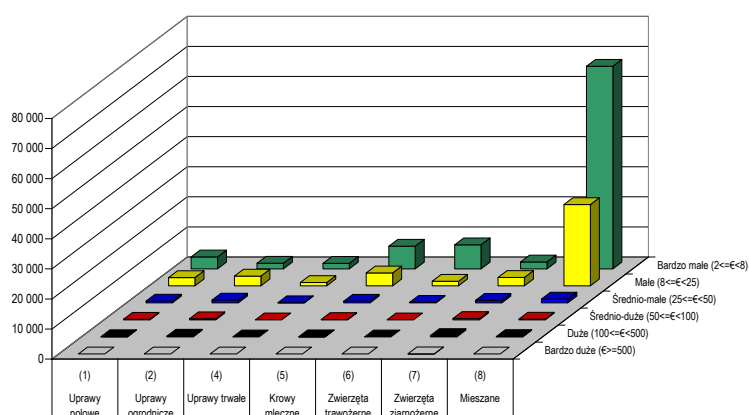

1.4. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Małopolska i Pogórze

W skład pola obserwacji tego regionu wchodziło 142 663 gospodarstwa. Podobnie jak w innych regionach dominowały gospodarstwa mieszane (ok. 67% gospodarstw), przy czym drugim pod względem udziału typem były gospodarstwa nastawione na chów krów mlecznych (ok. 9%). Gospodarstwa z tego regionu charakteryzowały się wyraźnie mniejszą siłą ekonomiczną. Około 95% gospodarstw znajdowało się w klasie wielkości ekonomicznej do 25 tys. euro (patrz: Wykres 4).

Wykres 4

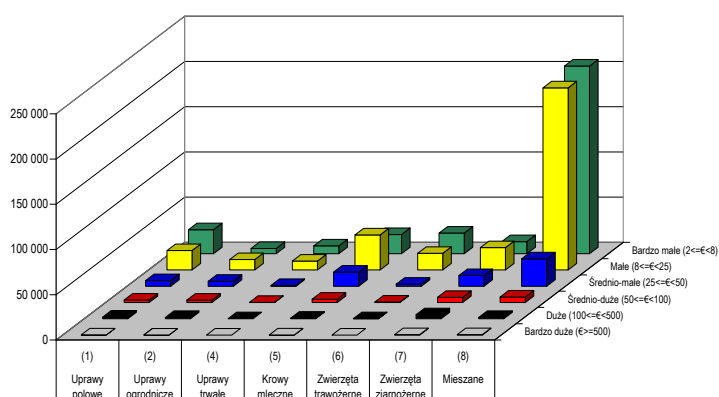
Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Małopolska i Pogórze

1.5. Pole obserwacji Polskiego FADN

Zdecydowana większość gospodarstw rolnych, zaliczonych do pola obserwacji Polskiego FADN, to gospodarstwa mieszane (tj. 61%) oraz specjalizujące się w chowie krów mlecznych (tj. 11%). W przeważającej liczbie gospodarstw (prawie 96%) wielkość ekonomiczna nie przekroczyła 50 tys. euro (patrz: Wykres 5). Spośród badanych regionów Polskiego FADN najbardziej zbliżonymi parametrami dla średniej krajowej charakteryzował się region Mazowsze i Podlasie.

Wykres 5 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

2. Analiza Wyników Standardowych

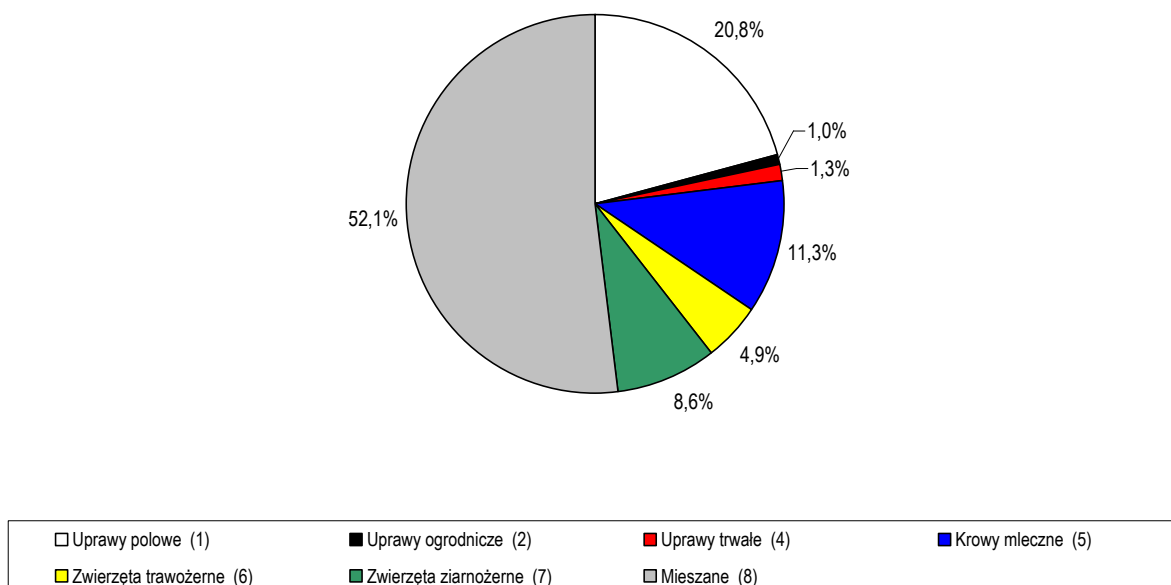
Analizę wyników Standardowych podzielono na dwie części: w pierwszej zaprezentowano strukturę zasobów ziemi, wielkość pogłowia zwierząt, nakłady pracy oraz wartość Standardowej Produkcji, natomiast w drugiej przeanalizowano wybrane parametry wynikowe. Analizę wykonano dla grup gospodarstw wyróżnionych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej.

2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych

2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych

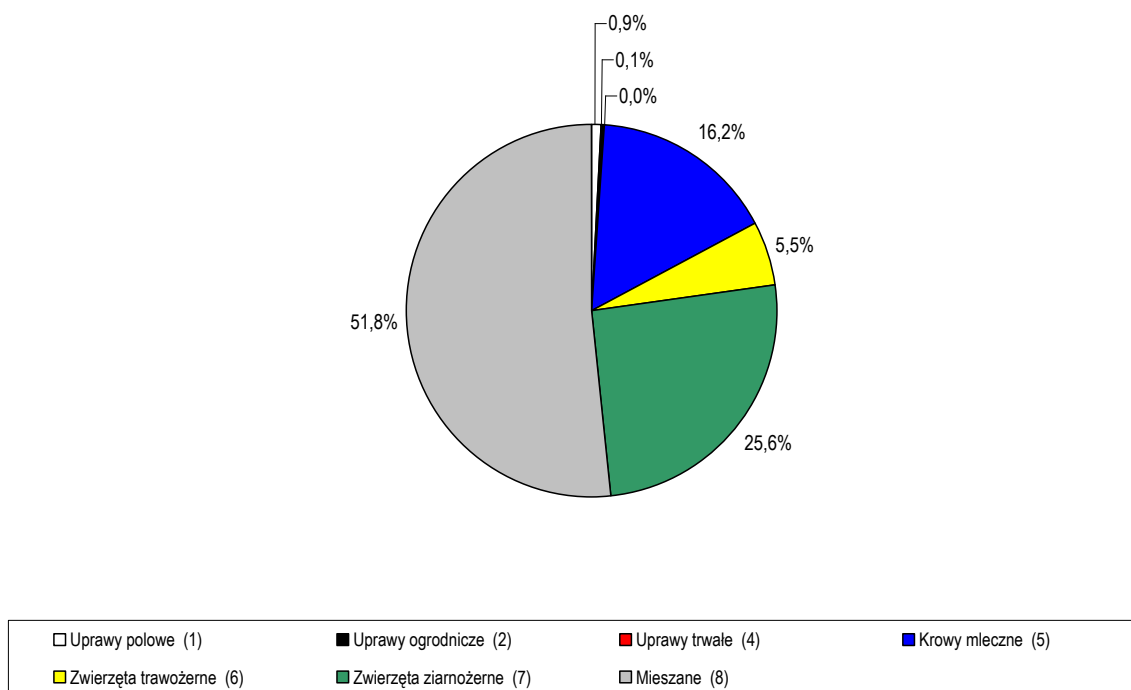
Największy obszar użytków rolnych z pola obserwacji znajdował się w posiadaniu gospodarstw mieszanych oraz gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych (odpowiednio 52,1% i 20,8%), a najmniejszy w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (1,0%) (patrz: Wykres 6).

Wykres 6 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych

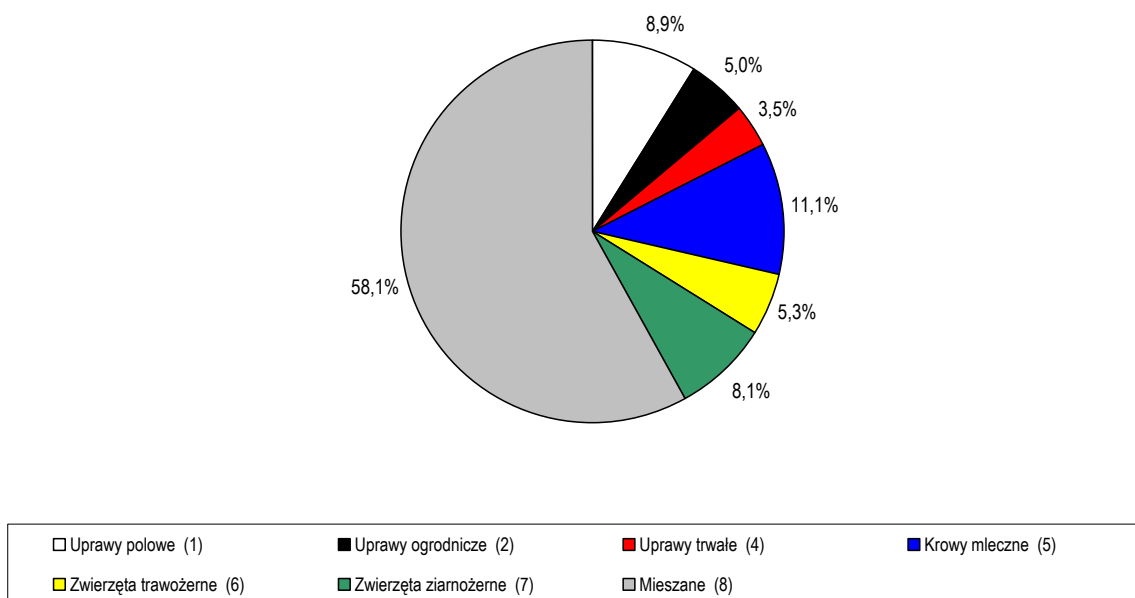
W gospodarstwach mieszanych znajdowało się prawie 52% pogłowia zwierząt (patrz: Wykres 7).

Wykres 7 **Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)**

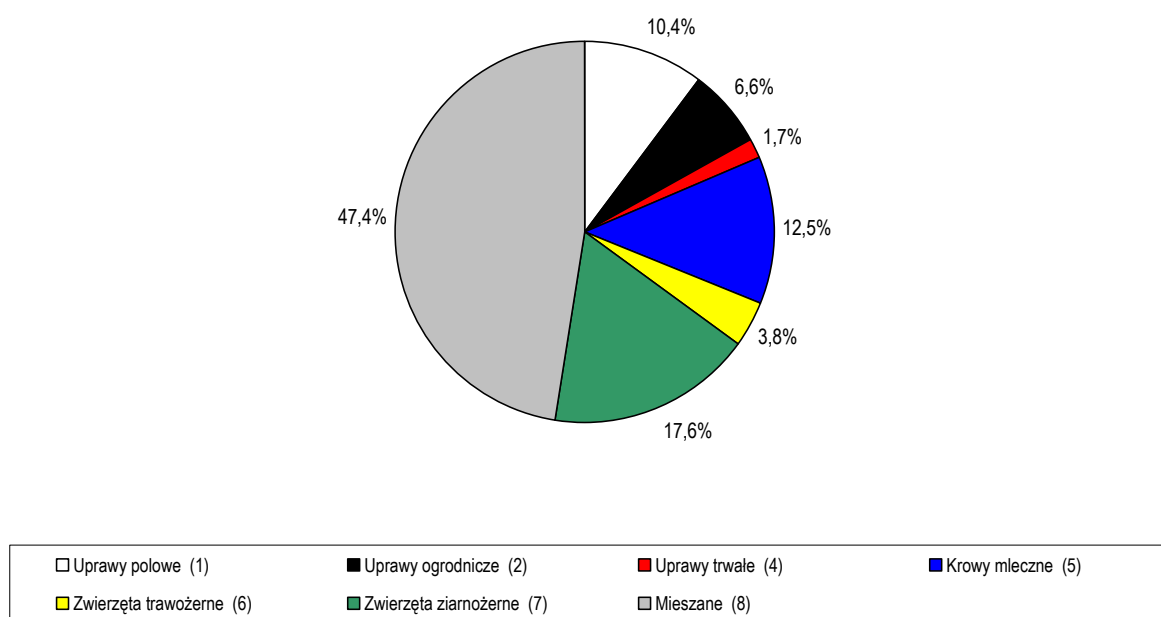
Gospodarstwa mieszane obejmowały 58% nakładów pracy ogółem wyrażonej liczbą osób pełnozatrudnionych (patrz: Wykres 8).

Wykres 8 **Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU)**

W tworzeniu Standardowej Produkcji pola obserwacji Polskiego FADN największy udział miały gospodarstwa należące do czterech typów: mieszanych, specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych, w chowie krów oraz w uprawach polowych. Udział ten wynosił odpowiednio 47,4%; 17,6%; 12,5% i 10,4%. Pozostałe trzy typy łącznie nieco przekroczyły 12% Standardowej Produkcji pola obserwacji Polskiego FADN (patrz: Wykres 9).

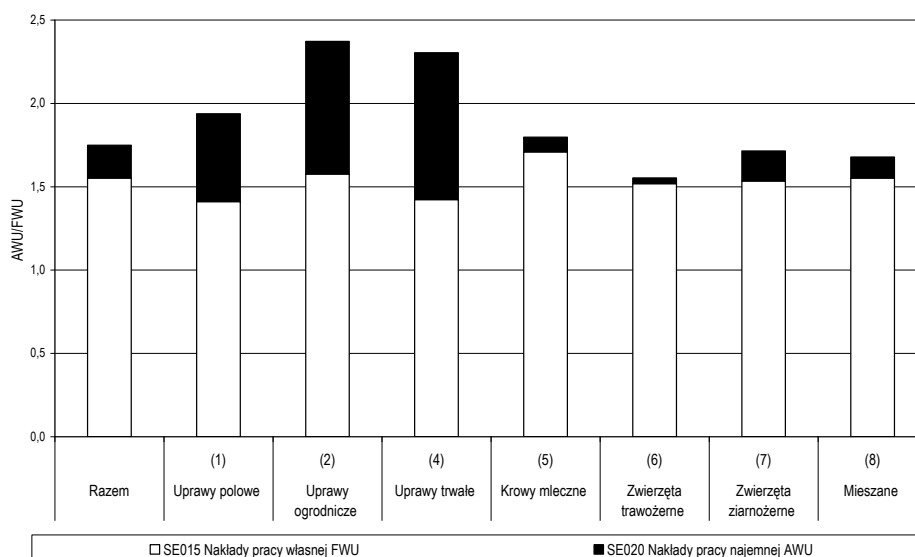
Wykres 9 **Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych**

2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych

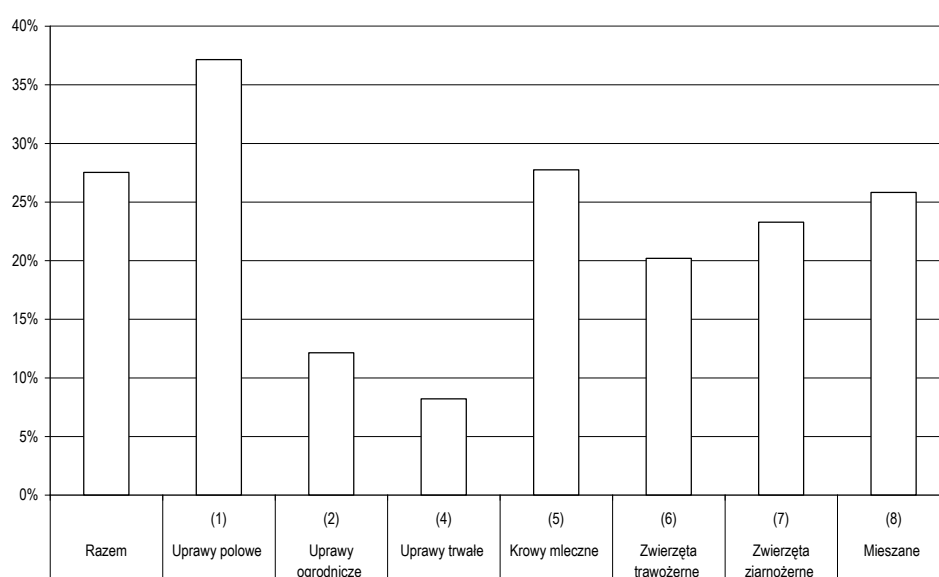
Największymi nakładami pracy wyrażonymi liczbą osób pełnozatrudnionych charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych, w uprawach trwałych i w uprawach polowych. Wynosiły one odpowiednio: 2,4; 2,3; i 1,9 AWU. W tych gospodarstwach praca najemna stanowiła również najwyższy udział w nakładach pracy (odpowiednio: 34%, 38% i 27%). W pozostałych typach rolniczych udział pracy najemnej zawierał się w przedziale od 2% do 10%. Nakłady pracy własnej w przeliczeniu na gospodarstwo w większości typów rolniczych wynosiły około 1,5 jednostki przeliczeniowej pracy własnej (FWU), wyraźnie wyższe były tylko w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych (ponad 1,7 FWU) (patrz: Wykres 10).

Wykres 10 **Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych**

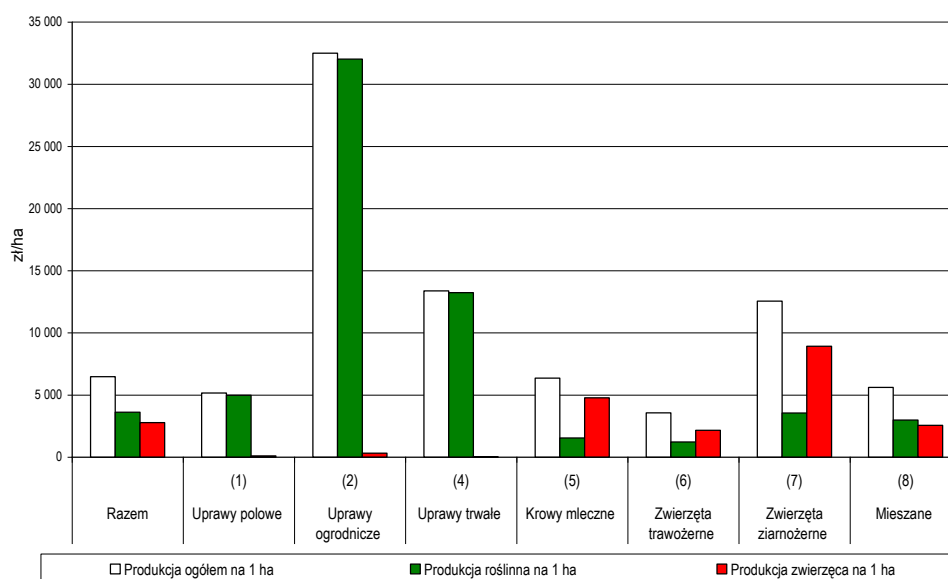
Spośród analizowanych typów rolniczych najwięcej ziemi dodzierżawiały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych – średnio 19 ha. Stanowiło to 37% powierzchni użytków rolnych ogółem tych gospodarstw. Natomiast najmniej ziemi (średnio 0,6 i 0,8 ha) dodzierżawiały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych i ogrodniczych (patrz: Wykres 11). Prawidłowość ta jest zdeterminowana technologią produkcji właściwą w tym typie rolniczym: w gospodarstwach ogrodniczych uprawa odbywa się pod osłonami, a w przypadku upraw trwałych – w sadach i plantacjach. Inwestycje związane z tymi kierunkami produkcji charakteryzują się długim okresem zwrotu i zakładanie ich na gruntach dzierżawionych obciążone jest dodatkowym ryzykiem.

Wykres 11 **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych**

Szczególnie wysoką produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa nastawione na uprawy ogrodnicze (patrz: Wykres 12). Wynika to z tego, że znaczna część produkcji w tym typie gospodarstw wytwarzana była pod osłonami. Również wysoką produktywność ziemi zaobserwowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych oraz nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych. W tym ostatnim typie pewna liczba gospodarstw, zwłaszcza drobiowych, prowadziła produkcję bez własnych użytków rolnych. Najniższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych, w uprawach polowych oraz z produkcją mieszaną.

Wykres 12 **Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

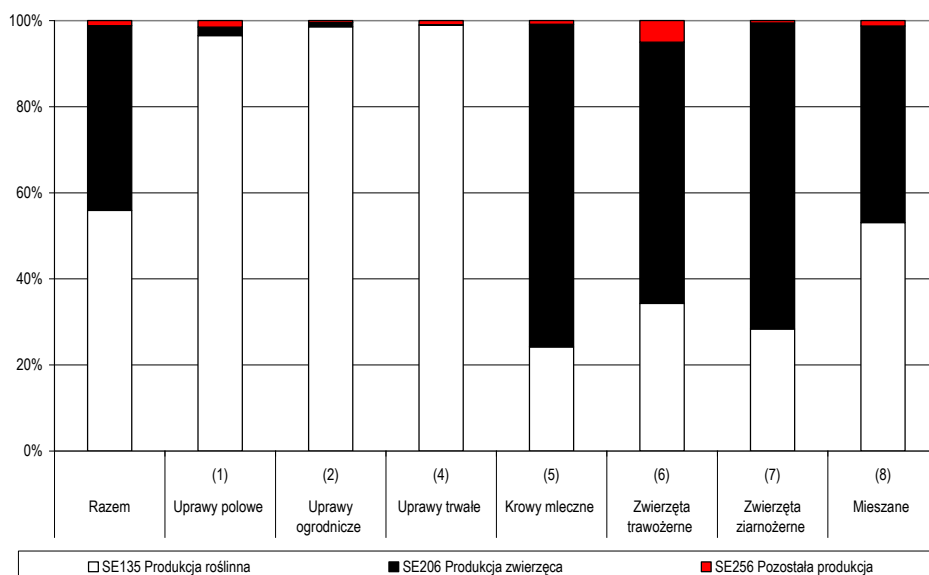

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych, ogrodnich i polowych praktycznie całą swoją produkcję wytworzyły w ramach działalności roślinnej (prawie 99%), osiągając przy tym bardzo wysoki poziom specjalizacji.

Udział produkcji zwierzęcej w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt w zależności od typu rolniczego wahał się od 61% (zwierzęta trawożerne) do 75% (krowy mleczne).

Udział pozostałej produkcji⁷ w produkcji ogółem zawierał się w przedziale od 0,5 do 5,0%. Najmniejszym udziałem tej produkcji charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodnich i chowie zwierząt ziarnożernych (około 0,6%). Podsumowując, tego rodzaju produkcja miała marginalny udział w większości gospodarstw (patrz: Wykres 13).

Wykres 13 **Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych**

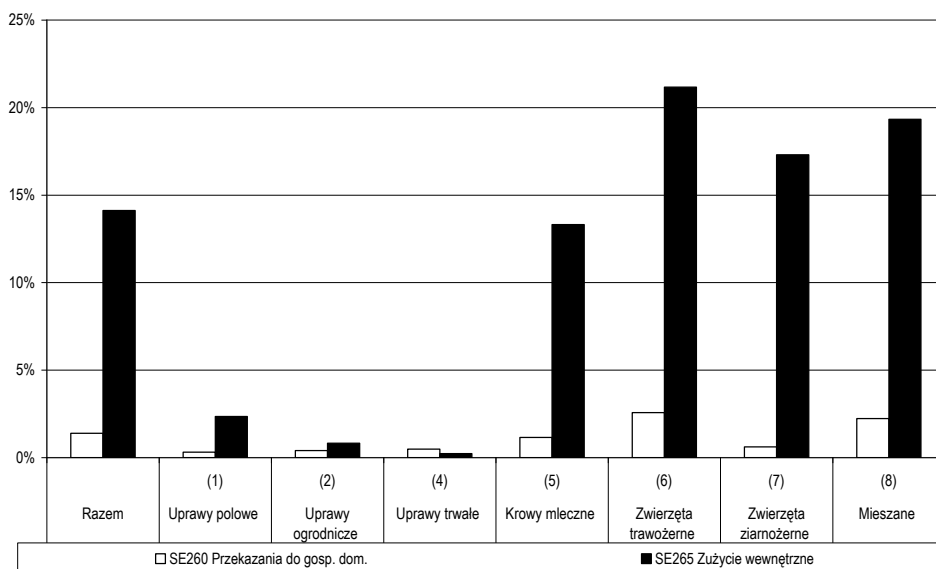
⁷ Do pozostałej produkcji (SE256) zaliczamy: czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrachunkowych, pozostałe produkty i przychody.

Niski udział zużycia wewnętrznego (odpowiadający wykorzystaniu potencjalnie towarowych produktów rolnych w działalności gospodarstwa rolnego) odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i w uprawach trwałych. Wynika to z ograniczonych możliwości przekazania bardzo wąskiego asortymentu produktów tych gospodarstw oraz z powszechnego stosowania kwalifikowanego materiału siewnego z zakupu zamiast nasion własnych. W przypadku gospodarstw, w których występowały zwierzęta (typy 5, 6, 7, 8) udział zużycia wewnętrznego wahał się od 13 do ponad 21% (patrz: Wykres 14). W tej grupie gospodarstw zużycie wewnętrzne to przede wszystkim pasze dla zwierząt.

W większości typów specjalistycznych przekazania wytworzonych produktów do gospodarstwa domowego osiągnęły bardzo niski poziom. Nieco większe w ujęciu wartościowym przekazania odnotowano w gospodarstwach mieszanych oraz wyspecjalizowanych w chowie zwierząt trawożernych.

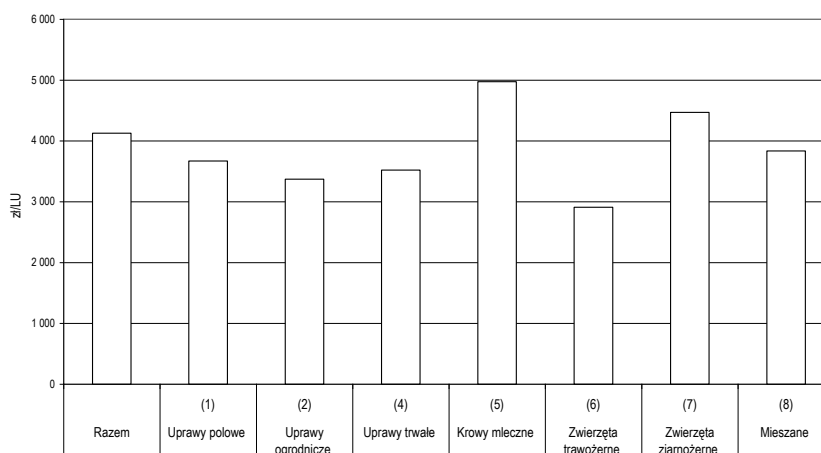
Wysoki poziom zużycia wewnętrznego oraz przekazania produktów rolnych do gospodarstwa domowego miał silny związek z rodzajem wytwarzanych produktów roślinnych i zwierzęcych w poszczególnych typach gospodarstw.

Wykres 14 **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych**

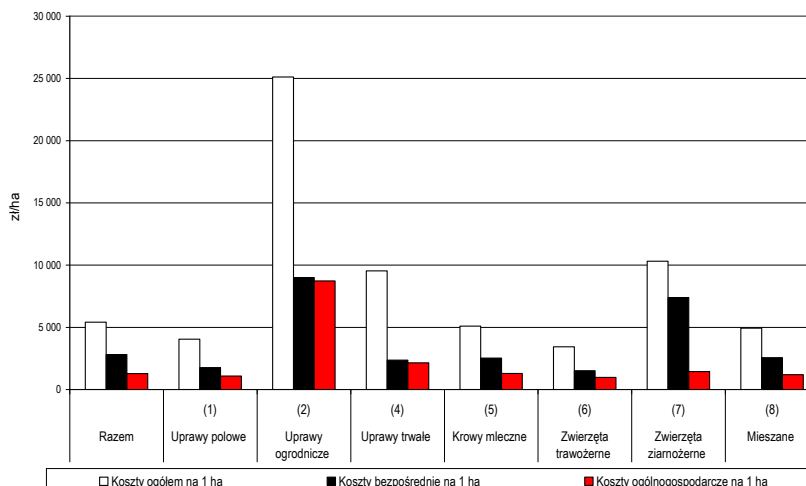
Wartość produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU związana jest ze specyfiką poszczególnych typów rolniczych (Wykres 15). W gospodarstwach z dużym udziałem produkcji zwierzęcej (typy 5 – 8) najwyższą produktywnością charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie krów mlecznych (4 974 zł/LU), a najniższą w chowie zwierząt trawożernych (2 910 zł/LU). Produktywność zwierząt w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji roślinnej (typy 1, 2 i 4) jest na podobnym poziomie.

Wykres 15 **Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych**

Intensywność produkcji mierzona wartością kosztów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych koresponduje z produktywnością ziemi (patrz: Wykres 16). Poziom kosztów produkcji w gospodarstwach nastawionych na uprawy ogrodnicze był wielokrotnie wyższy niż w pozostałych typach rolniczych gospodarstw. Wyższą intensywnością produkcji charakteryzowały się także gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt ziarnożernych oraz w uprawach trwałych. Najniższe koszty na 1 ha użytków rolnych ponosiły gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych i na uprawy polowe. W pozostałych typach poziom kosztów ogółem zbliżony był do średniej z całego pola obserwacji Polskiego FADN.

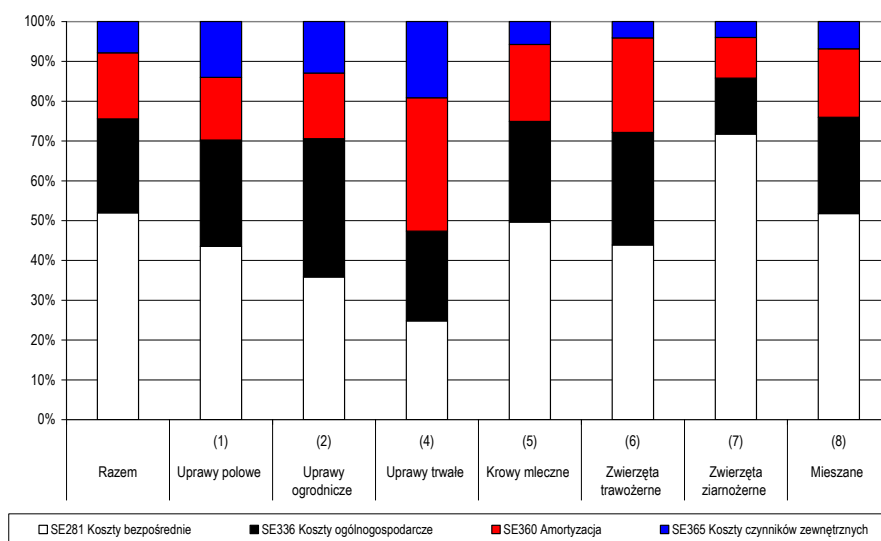
Wykres 16 **Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

W gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe, na chów krów mlecznych i zwierząt trawożernych oraz w gospodarstwach mieszanych udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem wahał się od 44 do 52%. Najwyższy udział tych kosztów był w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych (71,7%), a najniższy w nastawionych na uprawy trwałe (niespełna 25%). Wysokie koszty bezpośrednie w gospodarstwach zajmujących się tuczem trzody chlewnej i drobiu wiązały się z żywieniem paszami pełnoporcjowymi wysokiej jakości.

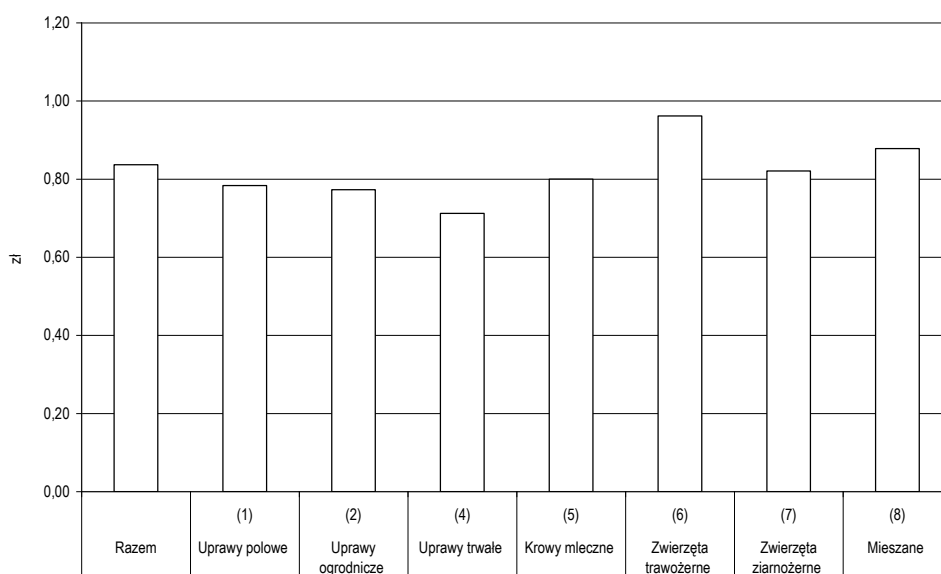
Koszty amortyzacji były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych (nasadzenia w sadach i plantacjach), a koszty ogólnogospodarcze w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych. Wysokie koszty ogólnogospodarcze w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych wynikały z wartości kosztów opatu i energii elektrycznej wykorzystywanej do ogrzewania i oświetlania szklarni. Wysokim udziałem kosztów czynników zewnętrznych charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji roślinnej (typy: 4, 1 i 2), a najniższym gospodarstwa nastawione na chów zwierząt, zwłaszcza zwierząt ziarnożernych (patrz: Wykres 17).

Wykres 17 **Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych**

Efektywność produkcji (bez dopłat) charakteryzuje koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem (patrz: Wykres 18). W roku 2012 bardzo niską efektywnością charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (typ 6). Koszty produkcji w tych gospodarstwach wyniosły 96% wartości produkcji w cenach rynkowych (bez dopłat). Najkorzystniejszą relację kosztów do produkcji osiągnęły gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach trwałych (typ 4), w uprawach ogrodnich (typ 2) oraz w uprawach polowych (typ 1).

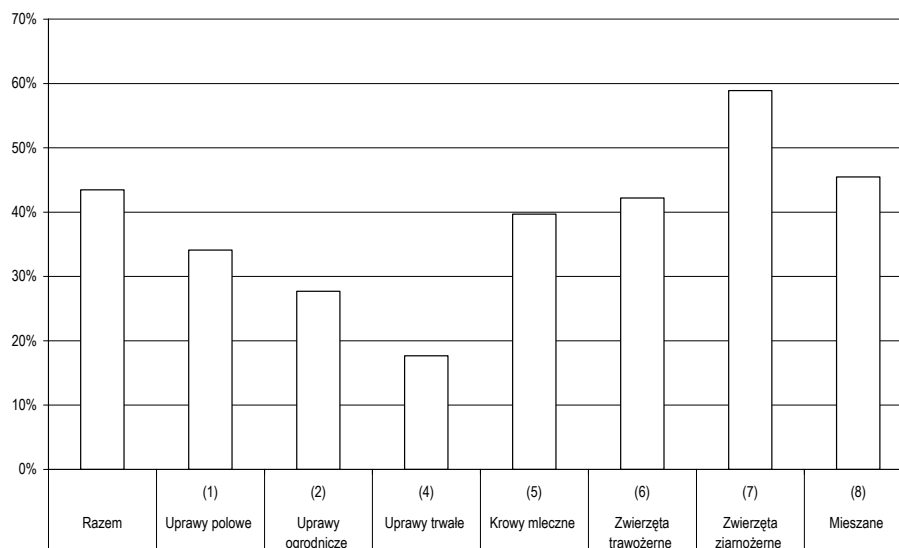
Wykres 18 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych

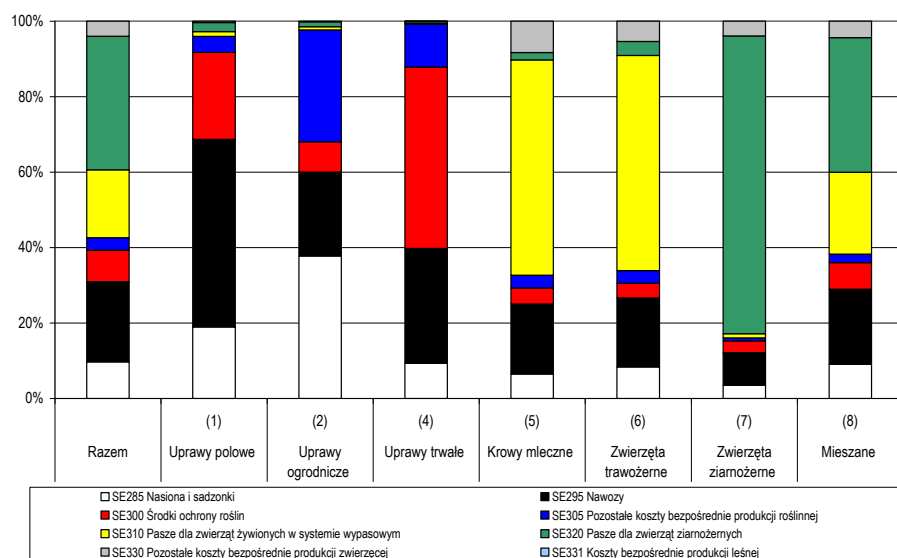
Koszty bezpośrednio w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych stanowiły około 59% wartości produkcji. W typach 1, 5, 6 oraz 8, koszty te stanowiły od 34 – 46% wartości produkcji. Natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych i w uprawach ogrodnich udział ten kształtował się w przedziale od 18 – 28% wartości produkcji.

W gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (typ 5, 6, 7) podstawowym składnikiem kosztów bezpośrednich były pasze. Natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych, a przede wszystkim w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe i ogrodnicze – środki ochrony roślin i nawozy oraz pozostałe koszty produkcji roślinnej. W gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodnich znaczną część kosztów bezpośrednich stanowiły nasiona i sadzonki (patrz: Wykres 19 i Wykres 20). Do pozostałych kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej zaliczane są także opakowania jednorazowe, sznurek do wspierania pędów, podłoża dla grzybów i roślin szklarniowych, komponenty i materiały do przerobu uszlachetniającego. W gospodarstwach ogrodnich (a w szczególności nastawionych na uprawę grzybów), to właśnie koszt podłoża był głównym kosztem bezpośrednim.

Wykres 19 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

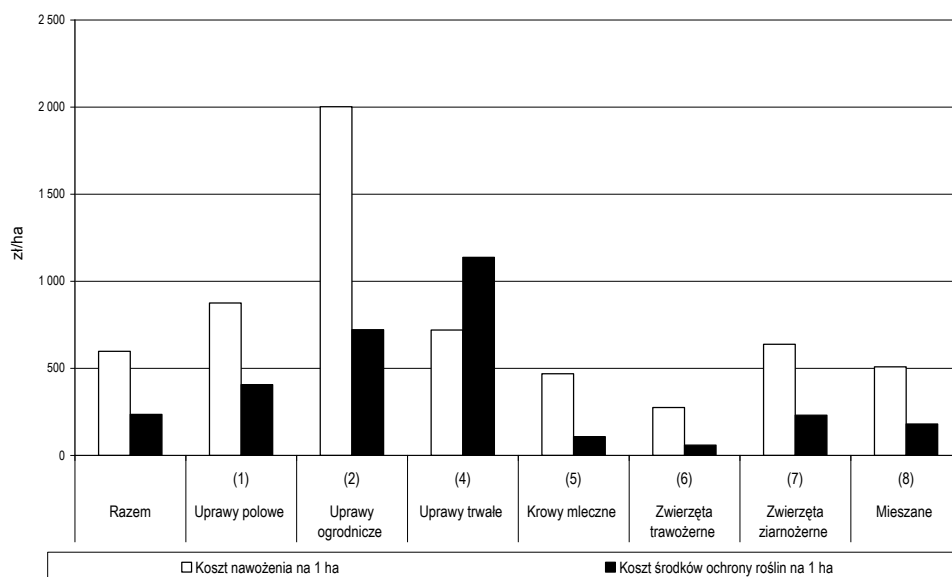
Wykres 20 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

Poszczególne typy rolnicze gospodarstw znacznie różniły się poziomem nawożenia i zużycia środków ochrony roślin (patrz: Wykres 21). Koszty nawożenia w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były ponad 3-krotnie wyższe niż przeciętnie w całej zbiorowości gospodarstw. Wyższym poziomem kosztów nawożenia charakteryzowały się także gospodarstwa nastawione na uprawy polowe oraz uprawy trwałe. Najniższe koszty nawożenia mineralnego na 1 ha użytków rolnych ponoszone były w gospodarstwach z produkcją zwierzęcą i w gospodarstwach mieszanych. Najniższym poziomem nawożenia charakteryzowały się gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych (typ 6).

Najwyższy poziom kosztów środków ochrony roślin zaobserwowano w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe oraz uprawy ogrodnicze. Specyfiką gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach trwałych było to, że inaczej niż w pozostałych typach rolniczych, koszty środków ochrony roślin znacznie przewyższały koszty nawożenia mineralnego. Podobnie jak w przypadku kosztów nawożenia, również koszty środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych najniższe były w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta, a zwłaszcza bydło, co niewątpliwie związane było z większym udziałem powierzchni paszowej (w tym łąk i pastwisk) w strukturze użytków rolnych z natury wymagających mniej intensywnego stosowania środków ochrony roślin.

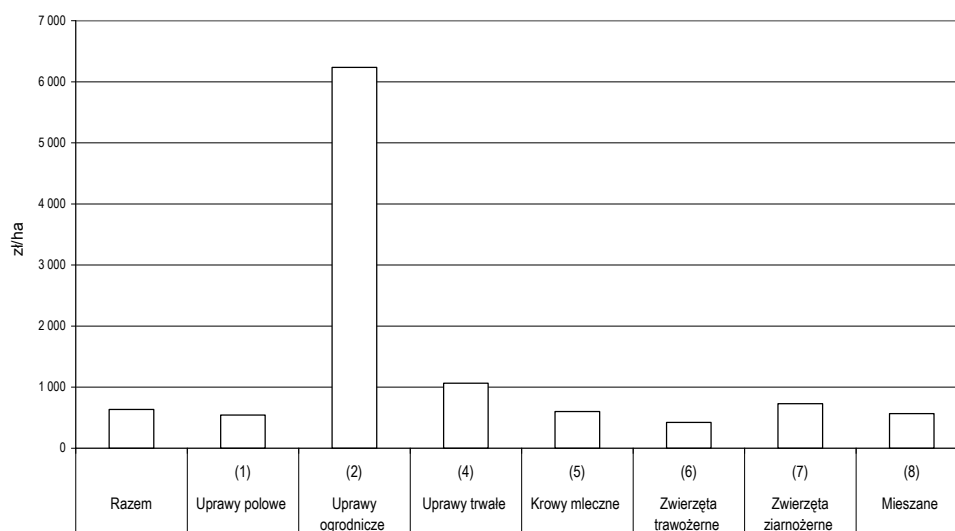
Wykres 21 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Podobnie jak w poprzedzającej analizie kosztów, koszty energii i paliw przeliczonych na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były wielokrotnie wyższe niż w pozostałych typach rolniczych. Ma to związek z wytwarzaniem produkcji pod osłonami, zwłaszcza ogrzewanymi (patrz: Wykres 22). Wyższe koszty energii i paliw zaobserwowano także w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych. Jednak w przypadku tego typu różnica w stosunku do pozostałych gospodarstw nie była tak duża jak w przypadku gospodarstw ogrodniczych.

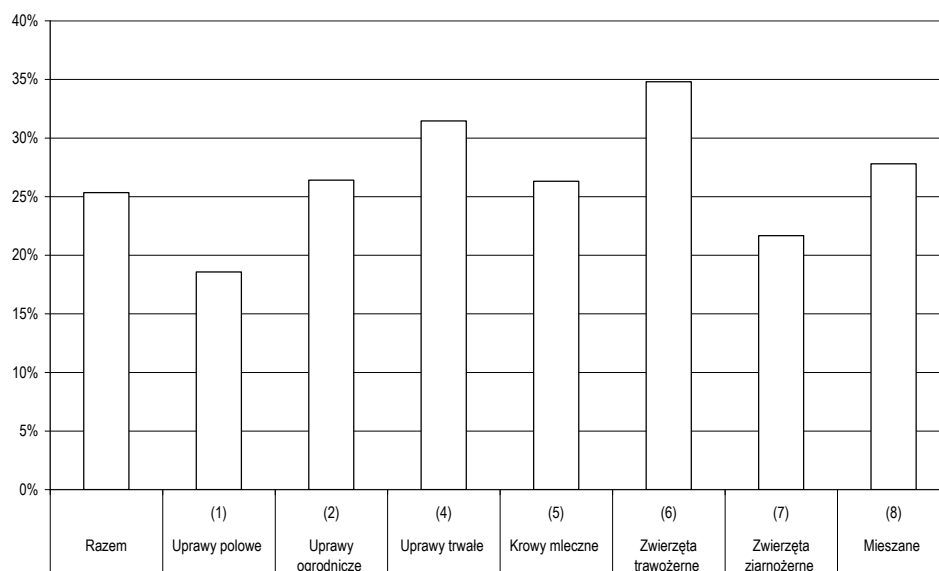
Należy zwrócić uwagę, że zgodnie z metodyką FADN koszty energii i paliw zaliczane są do kosztów ogólnogospodarczych.

Wykres 22 **Koszty energii elektrycznej i paliw 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

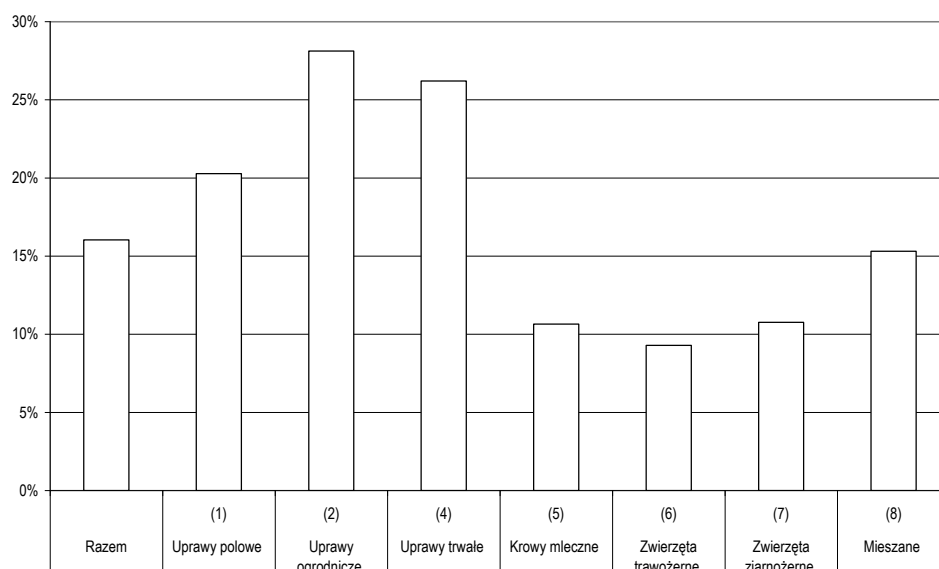
Przeciętny udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wyniósł 25%. Szczególnie wysoką wartość tego wskaźnika odnotowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt trawożernych (35%) i w uprawach trwałych (31,5%), a najniższy w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach polowych (18,5%) oraz w chowie zwierząt ziarnożernych (21,6%). W pozostałych typach gospodarstw mieścił się w przedziale 26 – 28% (patrz: Wykres 23).

Wykres 23 **Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych**

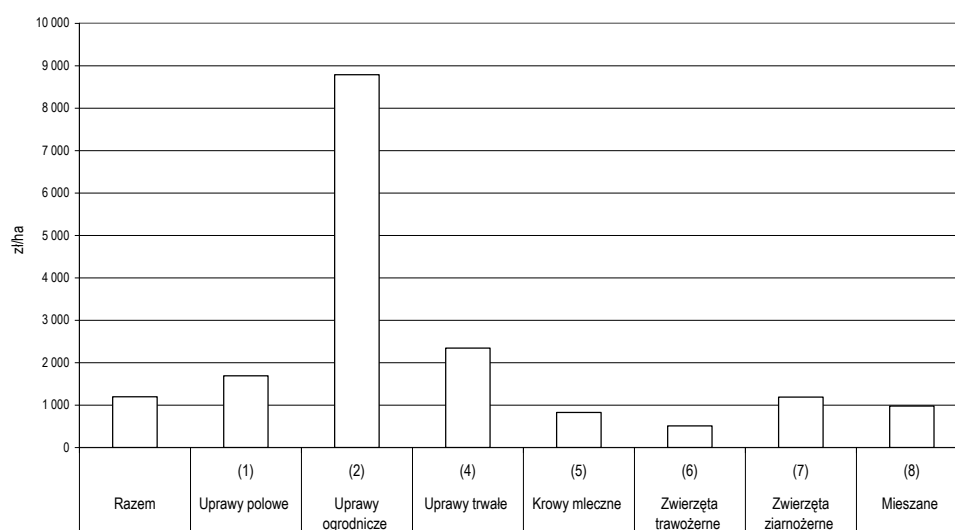
Z kolei najwyższy udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto miały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych, a najniższą gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych, krów mlecznych oraz zwierząt ziarnożernych. Gospodarstwa nastawione na uprawy polowe i uprawy trwałe, podobnie jak gospodarstwa ogrodnicze, ponosiły duże obciążenia w związku z najmem siły roboczej (patrz: Wykres 24).

Wykres 24 **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych**

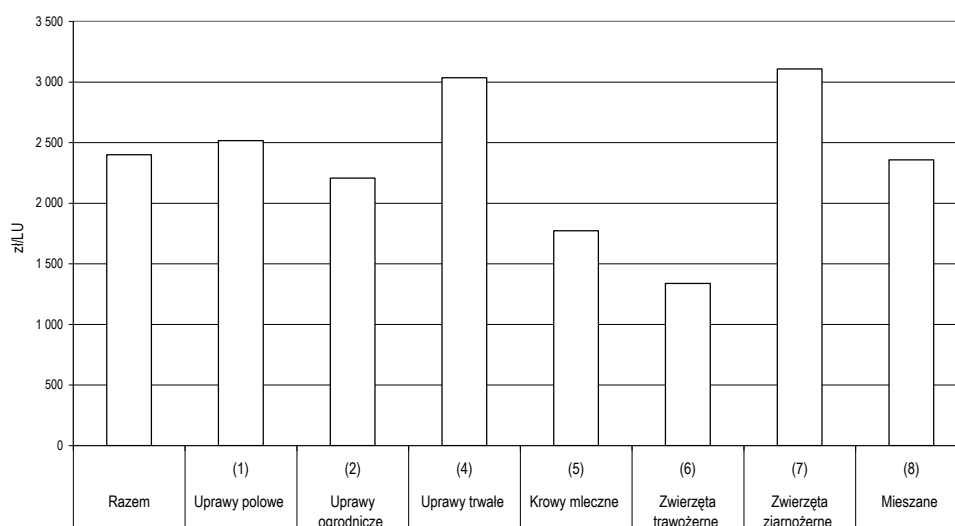
Poszczególne typy rolnicze są bardzo mocno zróżnicowane pod względem poziomu kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych (Wykres 25). Szczególnie wysokie koszty poniosły gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (prawie 9 tys. zł/ha). Jest to przede wszystkim skutek tego, że znaczna część produkcji w tych gospodarstwach realizowana jest pod osłonami, a więc bez wykorzystania użytków rolnych. Zróżnicowanie poziomu tych kosztów w pozostałych typach wahało się od 510 zł/ha, w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt trawożernych, do 2 345 zł/ha w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe.

Wykres 25 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych

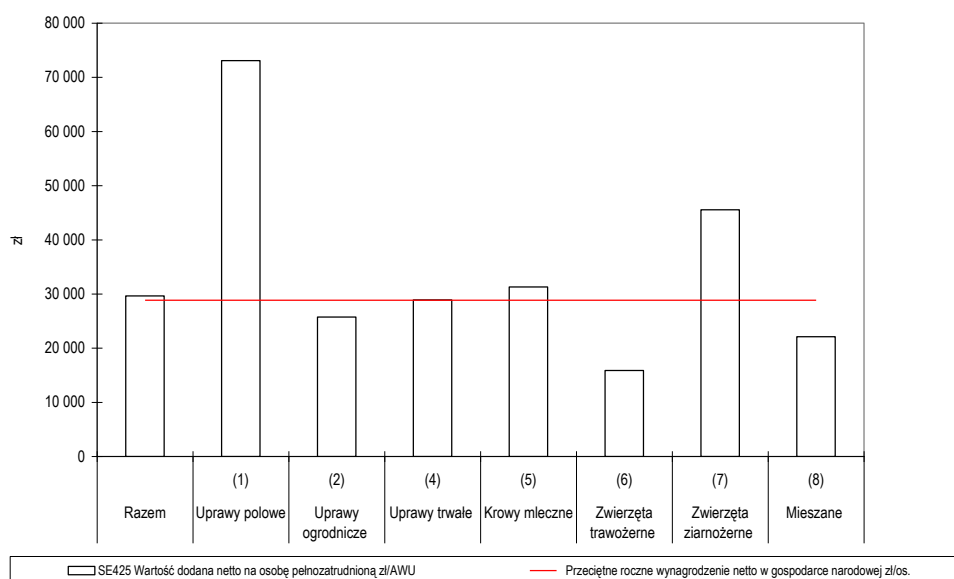
Poziom kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU był powiązany z gatunkiem zwierząt dominujących w danym typie rolniczym (Wykres 26). Najniższą kosztochłonnością w tym ujęciu charakteryzują się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (nieco ponad 1,3 tys. zł/LU), a najwyższą gospodarstwa utrzymujące zwierzęta ziarnożerne (ponad 3,1 tys. zł/LU). Jest to związane ze sposobem pozyskania pasz. Szczególnie jest to widoczne w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych, w żywieniu których stosowane są głównie pasze treściwe z zakupu. W gospodarstwach mieszanych utrzymujących zarówno zwierzęta ziarno- jak i trawożerne poziom kosztów bezpośrednich zbliżony jest do przeciętnego w całej zbiorowości gospodarstw. Dość wysoki poziom tych kosztów w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji roślinnej (typy: 1, 2 i 4) ma mniejsze znaczenie, ze względu na niewielką skalę produkcji zwierzęcej w tych gospodarstwach.

Wykres 26 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych

Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w 2012 roku kształtowała się w przypadku większości typów powyżej przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej⁸ i była najwyższa w gospodarstwach z produkcją polową (73 098 zł). W przypadku gospodarstw nastawionych na chów zwierząt trawożernych (15 868 zł), gospodarstw mieszanych (22 103 zł) oraz wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych (25 750 zł) jej wartość kształtowała się poniżej przeciętnej płacy netto (patrz: Wykres 27).

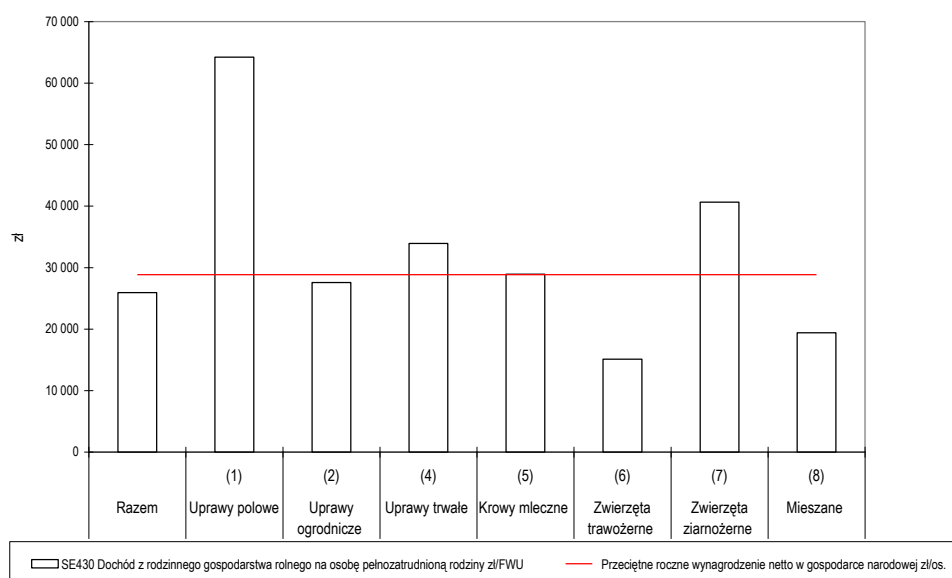
Wykres 27 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

⁸ Wartość dodana netto jest nadwyżką stanowiącą opłatę za zaangażowanie czynników wytwórczych bez względu na to kto jest ich właścicielem. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za zaangażowanie do działalności gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych stanowiących własność rodziny rolniczej.
Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 28 854 zł w 2012 r. Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

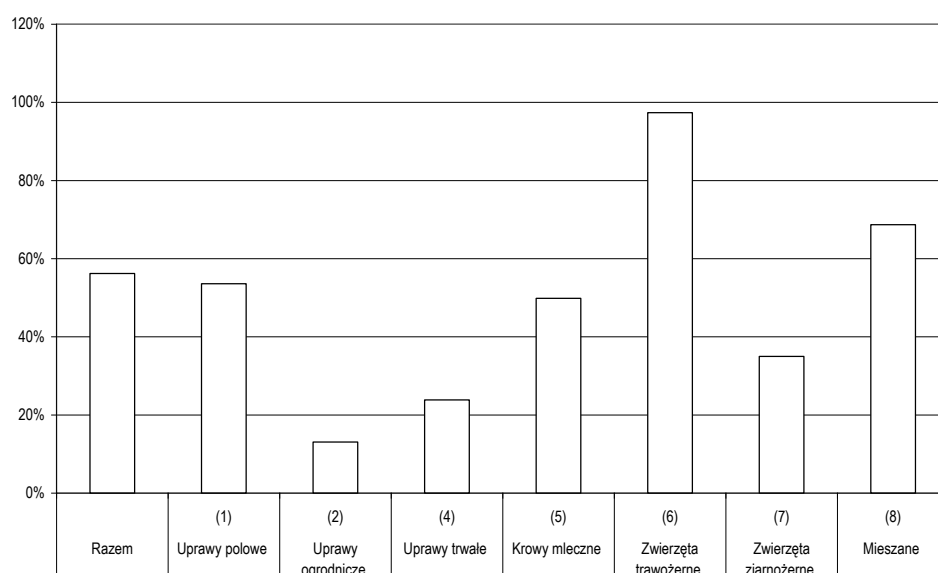
Na wykresie 28 przedstawiono dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) według typów rolniczych w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną. Zestawienie to uwzględnia tylko dane z tych gospodarstw, w których wystąpiły nakłady pracy nieopłaconej. Dla całej zbiorowości analizowanych gospodarstw był on zbliżony do średniego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej. Przy czym w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt trawożernych (15 095 zł) oraz z produkcją mieszaną (19 399 zł) tak przeliczony dochód był wyraźnie niższy niż średnie wynagrodzenie w gospodarce narodowej, a nieznacznie niższy (27 563 zł) w ogrodniczych. Poziom dochodu w gospodarstwach z pozostałych typów rolniczych przekroczył przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. Najwyższą wartość dochodu zaobserwowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych (64 231 zł).

Wykres 28 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

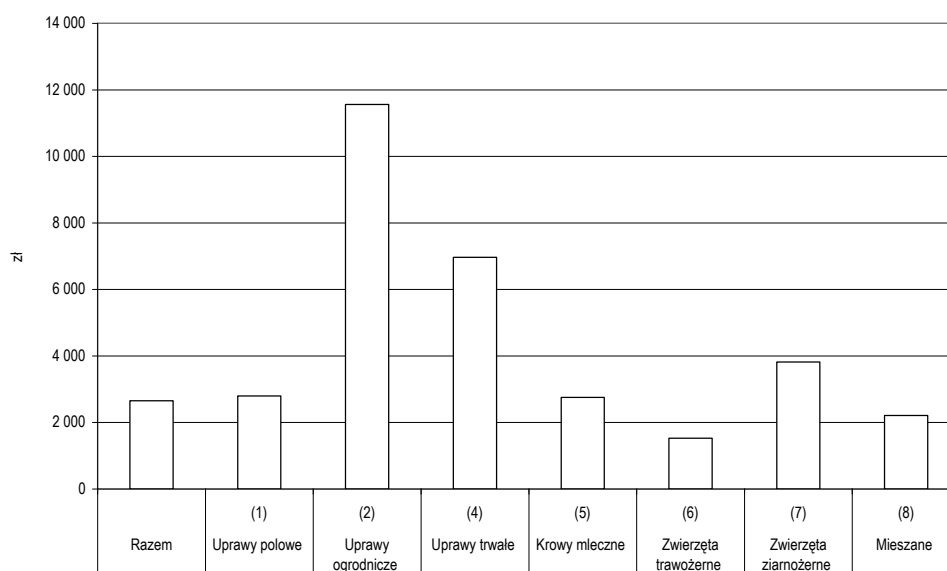
Od momentu wdrożenia pozarynkowego wsparcia dochodów rolników, ważną informacją dotyczącą sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych, jest udział otrzymanych dopłat w tworzeniu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Najwyższą relację dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego odnotowano w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt trawożernych (97%). Można więc uznać, że w tych gospodarstwach dochód uzyskano prawie w całości dzięki dopłatom do działalności operacyjnej. Najniższą relacją dopłat do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (13%) i w uprawach trwałych (24%). Sytuacja dochodowa tych gospodarstw w największym stopniu związana jest z sytuacją rynkową (Wykres 29).

Wykres 29 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

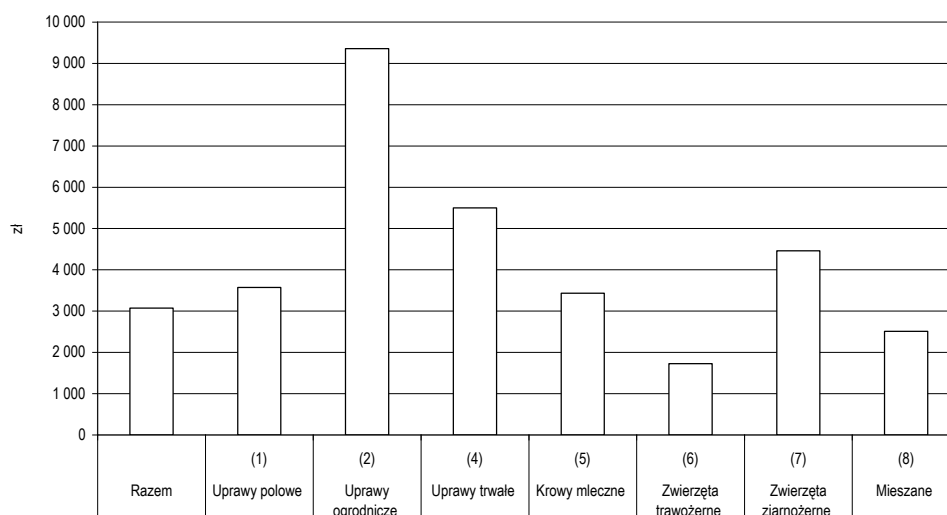

Wartość dodana netto przeliczona na jednostkę użytków rolnych oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przeliczony na jednostkę powierzchni użytków rolnych własnych były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych. Wynika to z faktu, iż gospodarstwa te osiągały stosunkowo wysokie dochody, a posiadane przez nie zasoby użytków rolnych były niewielkie lecz intensywnie użytkowane. Ponadto, jak już wcześniej wspomniano gospodarstwa w tym typie dodziewały ziemię w bardzo znikomym stopniu. Dość wysoką wartość dodaną netto i dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha własnych UR osiągnęły także gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach trwałych. Najniższe wartości tych dwóch nadwyżek ekonomicznych zaobserwowano w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt trawożernych (patrz: Wykres 30 i Wykres 31).

Wykres 30 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

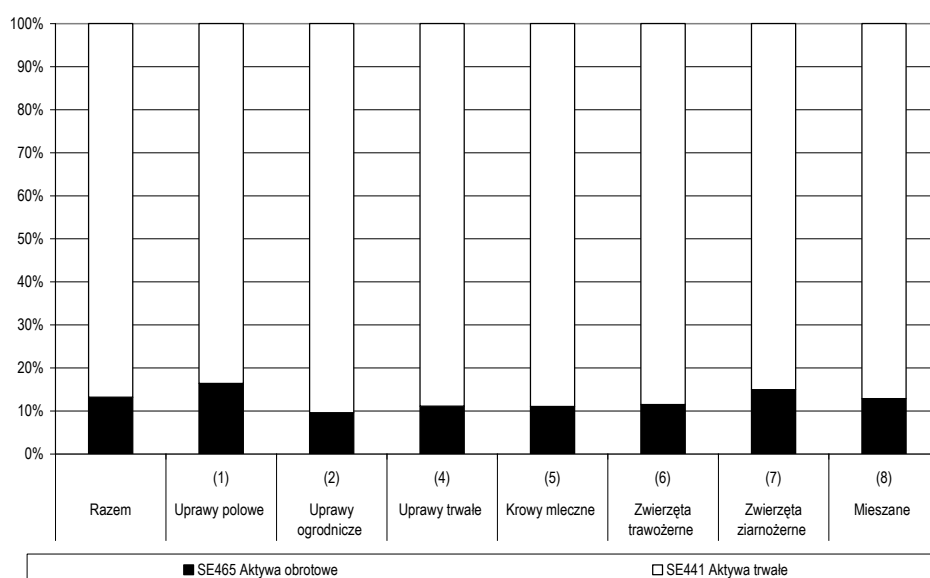

Wykres 31 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych

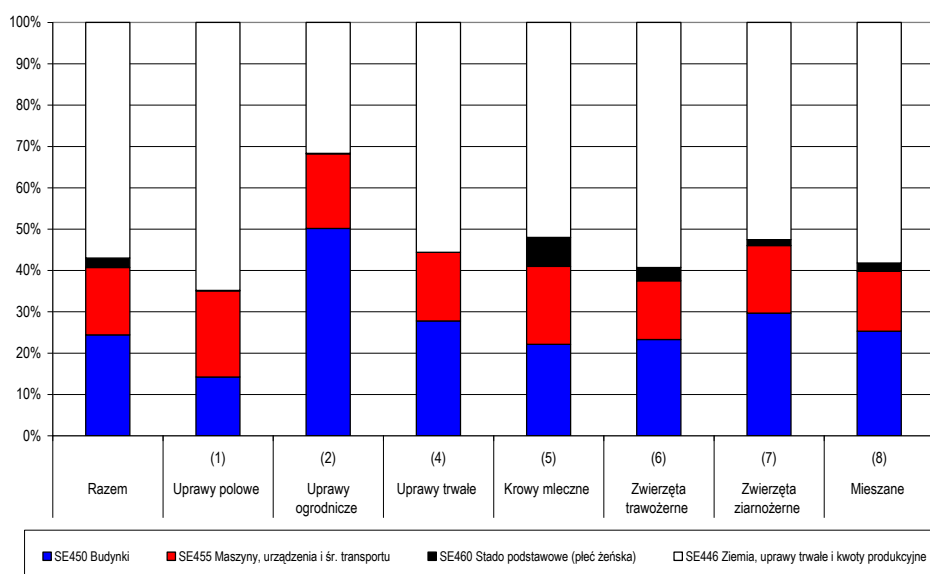
Struktura aktywów jest jednym z czynników, który decyduje o tempie obrotu środków ulokowanych w gospodarstwie rolnym. Wysoki udział środków trwałych znacznie zmniejsza tempo obrotu środków. Polskie gospodarstwa charakteryzowały się bardzo wysokim udziałem środków trwałych (przeciętnie 87%), a różnice między poszczególnymi typami rolniczymi były niewielkie (patrz: Wykres 32). Wysoki udział środków trwałych wynika ze specyfiki urządzenia gospodarstw rolnych, w których istotną rolę odgrywa ziemia, budynki oraz maszyny i środki transportu. Warto przy tym przypomnieć, że od 2009 roku ziemia w Polskim FADN wyceniana jest na podstawie deklarowanej przez rolnika kwoty, za którą byłby skłonny kupić własną ziemię. Na skutek tego wartość ziemi wykazywanej w bilansie jest znacznie wyższa, niż w latach poprzednich. Wyższym niż przeciętnie udziałem środków trwałych charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (typ 2), trwałych (typ 4), w chowie bydła mlecznego (typ 5) i zwierząt trawożernych (typ 6), a niższym gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach polowych (typ 1) i w chowie zwierząt ziarnożernych (typ 7).

Wykres 32 **Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

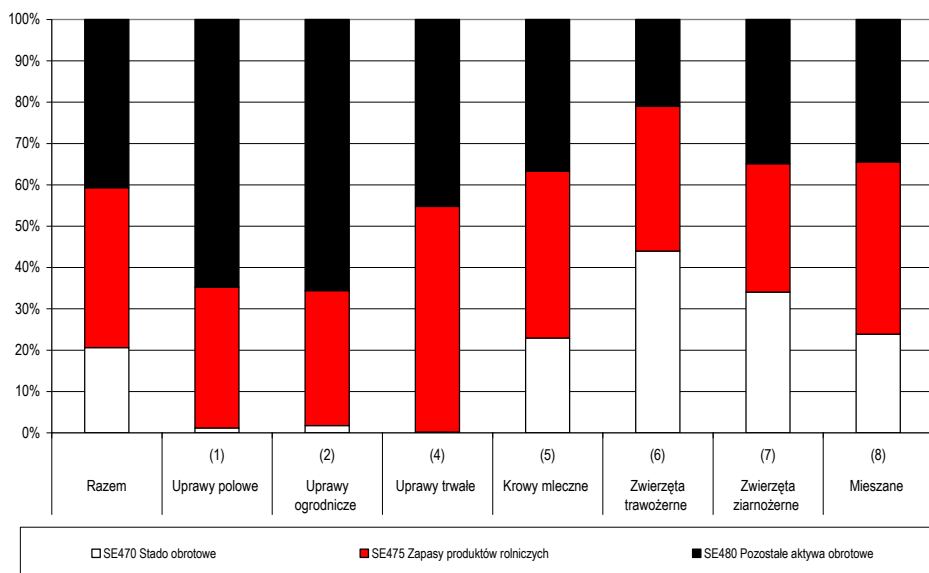
Zmiana zasad wyceny ziemi wpłynęła także na strukturę środków trwałych. Dominującym składnikiem środków trwałych w większości typów rolniczych (z wyjątkiem gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych) była wartość ziemi (patrz: Wykres 33). Drugim składnikiem pod względem udziału w środkach trwałych były budynki (SE450). Największy ich udział zaobserwowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych i w chowie zwierząt ziarnożernych. Udział maszyn, urządzeń i środków transportowych był na dość zbliżonym poziomie we wszystkich typach rolniczych, wyraźnie więcej maszyn w środkach trwałych było tylko w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach polowych i w chowie krów mlecznych. W gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie bydła znaczną część środków trwałych stanowiła wartość stada podstawowego zwierząt.

Wykres 33 **Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

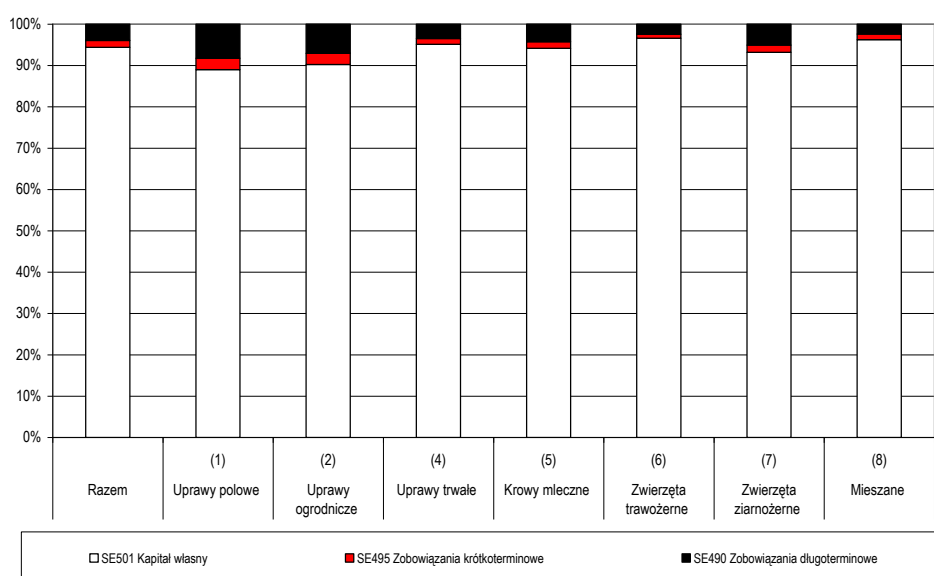
Specyfika produkcji w poszczególnych typach rolniczych miała także decydujący wpływ na strukturę aktywów obrotowych (patrz: Wykres 34). Większą część aktywów obrotowych gospodarstw nastawionych na uprawy trwałe, głównie sadowniczych, stanowiły zapasy wytworzonych produktów, zaś w gospodarstwach ogrodniczych i nastawionych na uprawy polowe, pozostałe środki obrotowe – głównie zapasy środków do produkcji. Stosunkowo niewielką część środków obrotowych w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta trawożerne stanowiły zapasy produktów rolniczych, a największy udział zajmowały zwierzęta stada obrotowego (ponad 40%). Warto również zwrócić uwagę na fakt, że w strukturze aktywów obrotowych praktycznie nie występują środki pieniężne. Zgodnie z zasadami ewidencji w Polskim FADN przyjmuje się, że oszczędności stanowią majątek osobisty rolnika i jego rodziny, a w bilansie wykazywana jest co najwyżej kwota środków pieniężnych niezbędna do bieżącego prowadzenia gospodarstwa rolnego.

Wykres 34 **Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

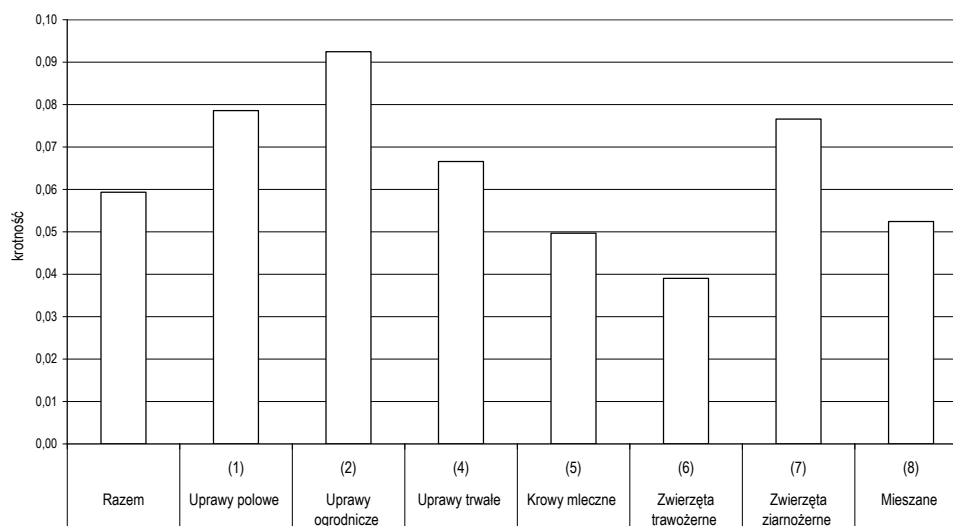
Aktywa gospodarstw finansowane były głównie kapitałem własnym (patrz: Wykres 35). Gospodarstwa charakteryzowały się więc wysoką autonomią finansowania majątku. Wyższy niż przeciętnie poziom zadłużenia zaobserwowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach polowych i ogrodnich (10 - 11%). Najmniej zadłużone były gospodarstwa mieszane i nastawione na chów zwierząt trawożnych. W zobowiązaniach ciążących na gospodarstwach z wszystkich typów rolniczych dominowało zadłużenie długoterminowe, które z punktu widzenia zasad finansowania jest korzystniejszą częścią zadłużenia, gdyż w danym roku nie musi być spłacone w całości. Ponadto, wysoki udział tego zadłużenia długoterminowego wskazywał na to, że zadłużenie gospodarstw związane było głównie z inwestycjami.

Wykres 35 **Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

Przepływy pieniężne (2) przedstawiają nadwyżkę finansową, która po sfinansowaniu działalności operacyjnej, inwestycyjnej i spłacie zadłużenia, pozostaje do dyspozycji właścicieli gospodarstwa oraz na zgromadzenie oszczędności gospodarstw rolnych niezbędnych do sfinansowania w przyszłości inwestycji odtworzeniowych i rozwojowych (Wykres 26). Relacja przepływów pieniężnych (2) do wartości aktywów ogółem charakteryzuje zwrot ze środków ulokowanych w składnikach majątku gospodarstwa. Najwyższym poziomem zwrotu charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodnich, a najniższym nastawione na chów zwierząt trawożernych. Niższy zwrot od przeciętnego osiągnęły gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych, krów mlecznych oraz z produkcją mieszaną. Można więc stwierdzić, że rolnicy prowadzący gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji ogrodniczej uzyskali szybszy zwrot ze środków ulokowanych w majątku gospodarstwa, niż prowadzący pozostałe gospodarstwa rolne.

Wykres 36 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych

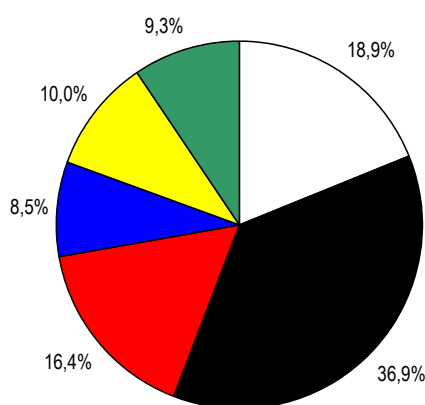

2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej

2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

W posiadaniu gospodarstw bardzo małych oraz małych, pod względem wielkości ekonomicznej, znajdowała się ponad połowa zasobów użytków rolnych (55,8%). Znaczący był również udział gospodarstw średnio-małych, które gospodarowały na 16,4% powierzchni użytków rolnych. Gospodarstwa bardzo duże, stanowiące około 0,2% liczby gospodarstw, posiadały ponad 9,3% powierzchni (patrz: Wykres 37). W tej klasie wielkości ekonomicznej dominowały gospodarstwa mieszane, specjalizujące się w uprawach polowych, nastawione na chów zwierząt ziarnożernych i krów mlecznych (porównaj Wykres 5).

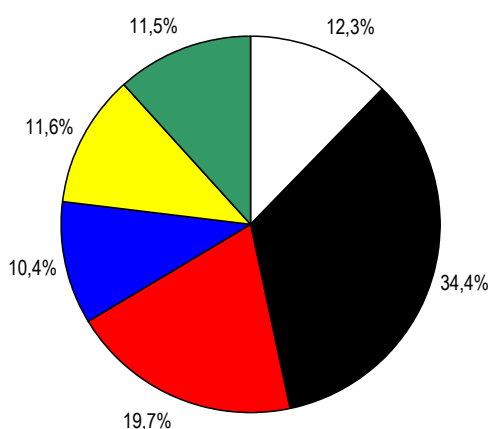
Wykres 37 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej

□ Bardzo małe $2 \leq \text{€} < 8$ ■ Małe $8 \leq \text{€} < 25$ ■ Średnio-małe $25 \leq \text{€} < 50$ ■ Średnio-duże $50 \leq \text{€} < 100$ ■ Duże $100 \leq \text{€} < 500$ ■ Bardzo duże $\text{€} \geq 500$

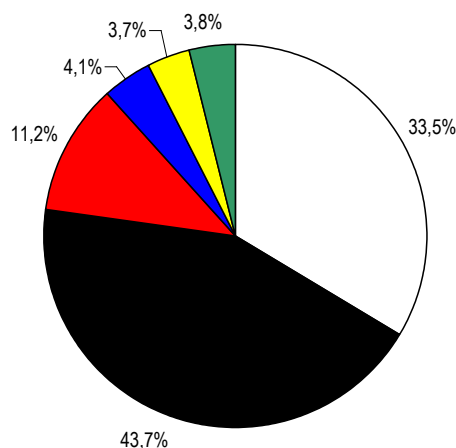
Okolo 77% pogłowia zwierząt znajdowało się w gospodarstwach rolnych, których wielkość nie przekroczyła 100 tys. euro SO. Najwięcej, bo ponad 34% zwierząt było w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 8 do 25 tys. euro SO (patrz: Wykres 38).

Wykres 38 **Pogłowia zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)**

□ Bardzo małe $2 \leq \text{€} < 8$ ■ Małe $8 \leq \text{€} < 25$ ■ Średnio-małe $25 \leq \text{€} < 50$ ■ Średnio-duże $50 \leq \text{€} < 100$ ■ Duże $100 \leq \text{€} < 500$ ■ Bardzo duże $\text{€} \geq 500$

Wykres 39 **Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)**

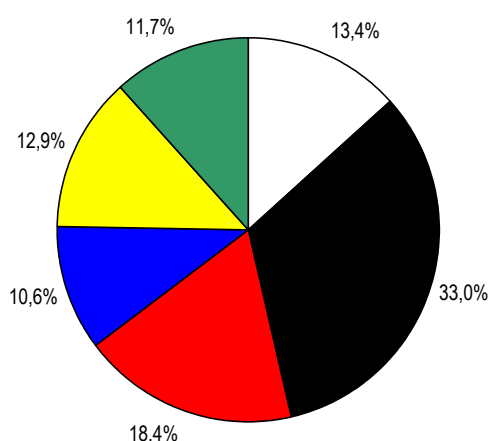

□ Bardzo małe $2 \leq \text{€} < 8$ ■ Małe $8 \leq \text{€} < 25$ ■ Średnio-małe $25 \leq \text{€} < 50$ ■ Średnio-duże $50 \leq \text{€} < 100$ ■ Duże $100 \leq \text{€} < 500$ ■ Bardzo duże $\text{€} \geq 500$

Gospodarstwa bardzo małe i małe obejmowały ponad 87% ogółu nakładów pracy. Na uwagę zasługują również gospodarstwa bardzo duże, które mimo, że użytkują znaczącą powierzchnię ziemi – 9,3% ogółu (patrz: Wykres 37) oraz posiadają 11,5% zwierząt (patrz: Wykres 38), to zaangażowały zaledwie 3,8% ogółu nakładów pracy. Wskazuje to na wysoką wydajność pracy w tych gospodarstwach (patrz: Wykres 39).

Udział poszczególnych grup gospodarstw w wartości obliczonej Standardowej Produkcji (SO) zdecydowanie różnił się od ich udziału w ogólnej liczbie gospodarstw. Biorąc pod uwagę skalę dysproporcji, na czoło wysuwały się gospodarstwa bardzo duże, które przy znikomym udziale w ogólnej liczbie gospodarstw (0,2%) wytwarzały 11,7% wartości SO. Na drugim biegunie znalazły się gospodarstwa bardzo małe (41,4% liczby gospodarstw) z 13,4% udziałem w sumie wartości SO (patrz: Wykres 40).

Wykres 40 **Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej**

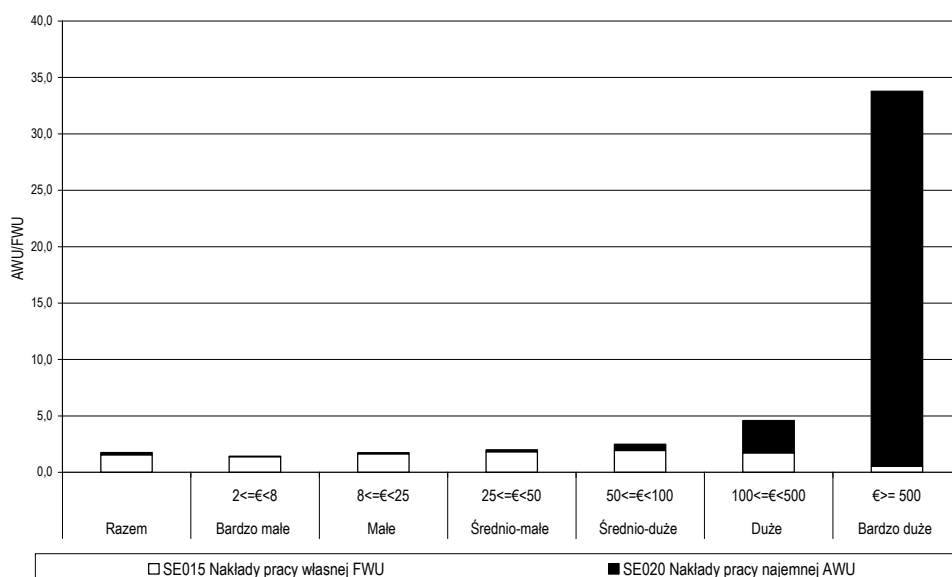

□ Bardzo małe $2 \leq \text{€} < 8$ ■ Małe $8 \leq \text{€} < 25$ ■ Średnio-małe $25 \leq \text{€} < 50$ ■ Średnio-duże $50 \leq \text{€} < 100$ ■ Duże $100 \leq \text{€} < 500$ ■ Bardzo duże $\text{€} \geq 500$

2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

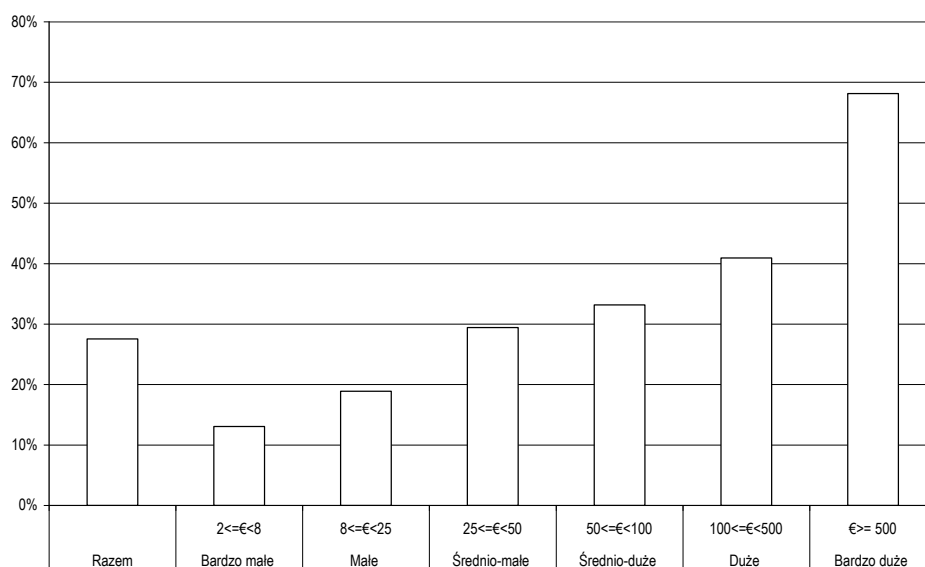
Poziom nakładów pracy był wyższy w gospodarstwach większych ekonomicznie. Działalność większości gospodarstw (oprócz gospodarstw powyżej 100 tys. euro SO) opierała się na własnych zasobach pracy. W gospodarstwach dużych wykorzystanie najemnej siły roboczej było wyraźnie wyższe, a jej wielkość była o 65% wyższa od nakładów pracy własnej. Natomiast w gospodarstwach największych nakłady pracy najemnej były ponad 63-razy wyższe od nakładów pracy własnej (patrz: Wykres 41). Można zatem stwierdzić, że w gospodarstwach do 100 tys. euro SO licznie reprezentowane były gospodarstwa rodzinne, w których dominowała praca własna. Natomiast odmienna relacja w gospodarstwach powyżej 100 tys. euro wynikała z dominacji gospodarstw osób prawnych w tej klasie wielkości ekonomicznej.

Wykres 41 **Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej**

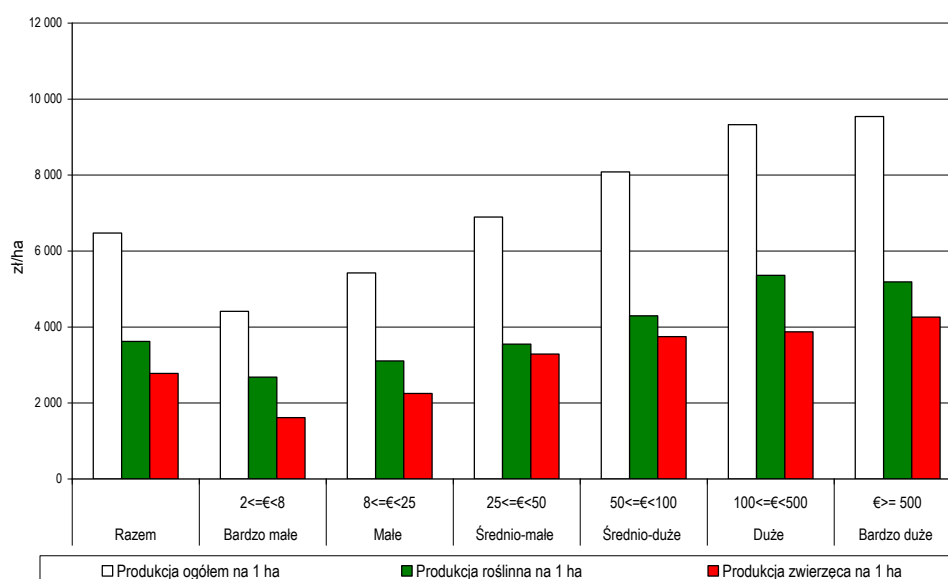
Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego możemy mówić o zwieszaniu zasobów posiadanych użytków rolnych w badanych gospodarstwach. Ta sama prawidłowość dotyczyła ziemi dodzierżawianej⁹. W większości klas wielkości ekonomicznej w strukturze własnościowej użytków rolnych dominowały grunty własne. Udział dodzierżawionych użytków rolnych, zaprezentowany na wykresie (Wykres 41), wynosił przeciętnie 28% ogółu powierzchni i zmieniał się w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstwa z 13% w gospodarstwach bardzo małych (do 8 tys. euro SO) do ponad 68% w grupie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro SO) (patrz: Wykres 42).

Wykres 42 **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej**

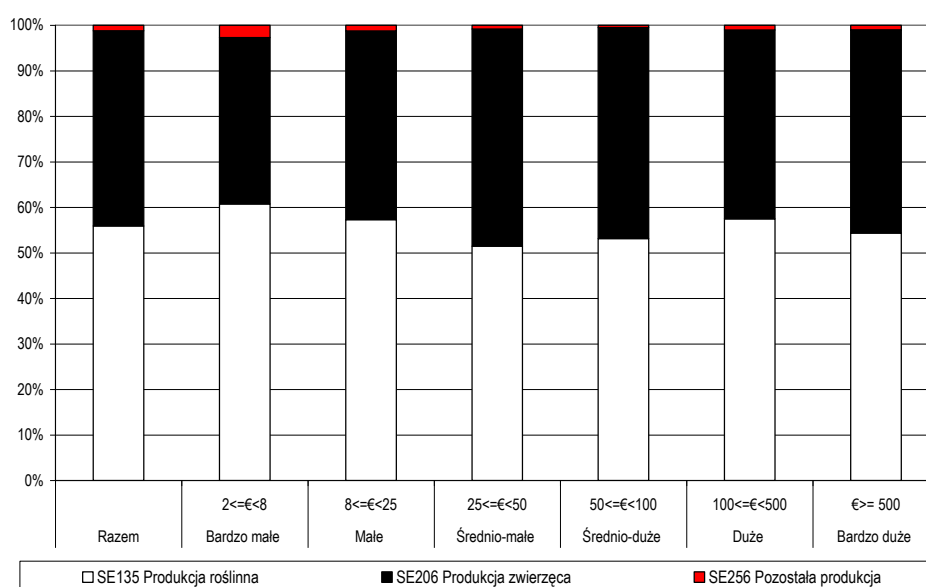

Najwyższą produktywność ziemi (mierzoną wartością produkcji przypadającą na 1 ha użytków rolnych) uzyskali gospodarstwa duże i bardzo duże, a więc powyżej 100 tys. euro SO (patrz: Wykres 43). Należy przy tym zaznaczyć, że w tej klasie największą grupę stanowiły gospodarstwa nastawione na chów zwierząt ziarnożernych, jak również dość duży udział miały gospodarstwa ogrodnicze (porównaj: Wykres 5). Ze względu na specyfikę produkcji, średnia wartość powierzchni użytków rolnych w tych gospodarstwach była najmniejsza, co niewątpliwie miało przełożenie na produktywność ziemi. Proporcjonalnie do produktywności ziemi mierzonej wartością produkcji ogółem, zmieniała się także wartość produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych, przy czym najwyższa była w gospodarstwach dużych (100 do 500 tys. Euro SO). Dość równomiernie wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej wzrastała również wartość produkcji zwierzęcej na 1 ha UR.

⁹ Patrz: przypis 1 na str. 7.

Wykres 43 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

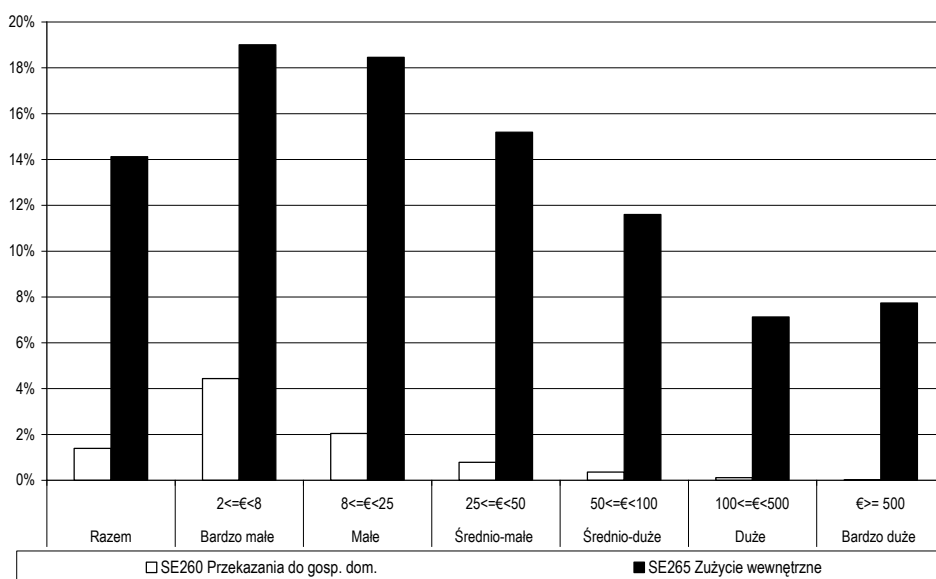
We wszystkich klasach wielkości ekonomicznej udział produkcji roślinnej był wyższy niż produkcji zwierzęcej. W gospodarstwach mniejszych ekonomicznie (do 50 tys. euro SO) wraz z wielkością ekonomiczną zwiększał się udział produkcji zwierzęcej w produkcji ogólnie, w gospodarstwach większych różnice były stosunkowo niewielkie. Udział pozostałej produkcji był bardzo mały i wynosił maksymalnie 2,7% w przypadku gospodarstw bardzo małych, przy czym w gospodarstwach małych zbliżony był do przeciętnego. W pozostałych klasach wielkości ekonomicznej był znacznie niższy od przeciętnego (patrz: Wykres 44).

Wykres 44 Struktura produkcji ogólnie według klas wielkości ekonomicznej

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, malał udział wartości przekazania produktów i usług do gospodarstwa domowego w strukturze produkcji (patrz: Wykres 45).

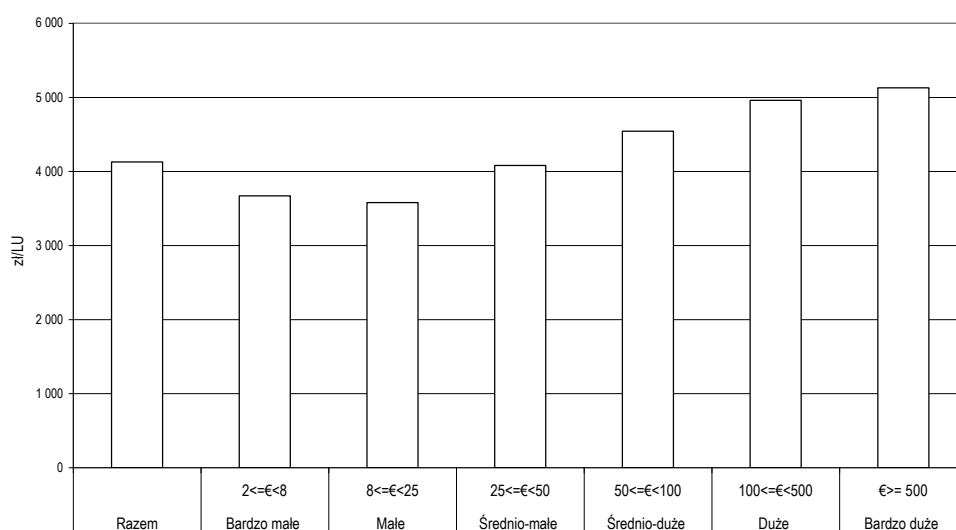
Wartość zużycia wewnętrznego zwiększała się wraz z wielkością klasy ekonomicznej od ok. 7,5 tys. zł do 685 tys. zł na gospodarstwo, ale jej udział w strukturze produkcji był coraz niższy. Odstępstwem do tej prawidłowości były jedynie gospodarstwa największe, w których wskaźnik ten osiągnął wartość wyższą niż w klasie poprzedniej.

Wykres 45 **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw zwiększała się wartość produkcji zwierzęcej na 1 LU (Wykres 46). W gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro SO) produktywność zwierząt była o prawie 40% wyższa niż w gospodarstwach bardzo małych (do 8 tys. euro SO). Można to wiązać ze strukturą pogłowia jak i jakością zwierząt. Z analizy produktywności zwierząt według typów rolniczych (por. Wykres 15) wynika, że gospodarstwa nastawione na chów krów mlecznych charakteryzują się wyższą produktywnością niż gospodarstwa ze zwierzętami ziarnożernymi. Znana jest także prawidłowość, że wraz ze wzrostem wielkości stada krów rośnie także ich wydajność mleczna.

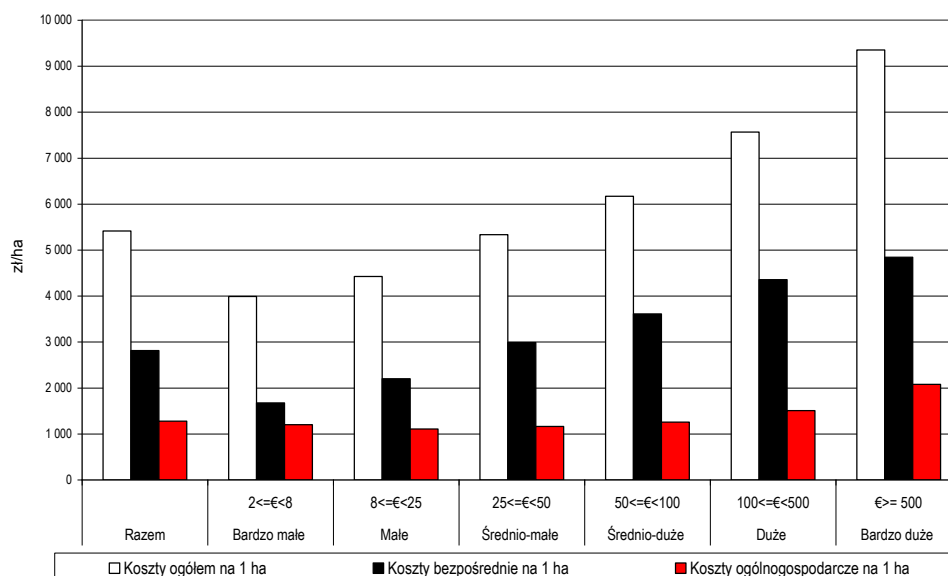
Wykres 46 **Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej**

Analizowane prawidłowości produktywności ziemi powiązane są z poziomem kosztów ponoszonych przez gospodarstwa. W przypadku analizowanego zbioru gospodarstw poziom ponoszonych kosztów na 1 ha użytków rolnych zwiększał się wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej (patrz: Wykres 47). Proporcjonalnie do przyrostu kosztów ogółem na 1 ha UR, zwiększały się także koszty bezpośrednie, które są głównym czynnikiem wzrostu produktywności ziemi.

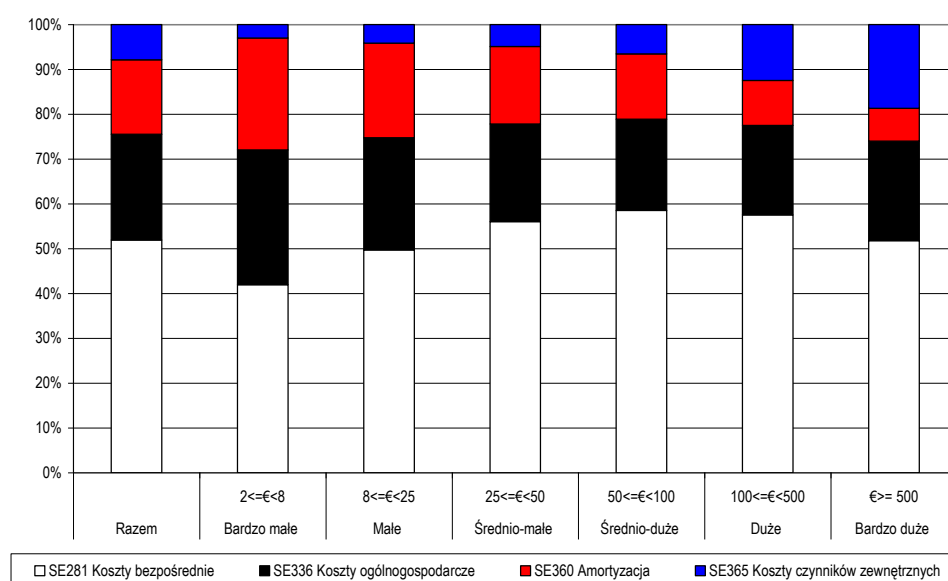
Z kolei poziom kosztów ogólnogospodarczych praktycznie nie zmienił się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej i dopiero w gospodarstwach powyżej 500 tys. euro SO nastąpił ich wyraźny wzrost.

Wykres 47 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

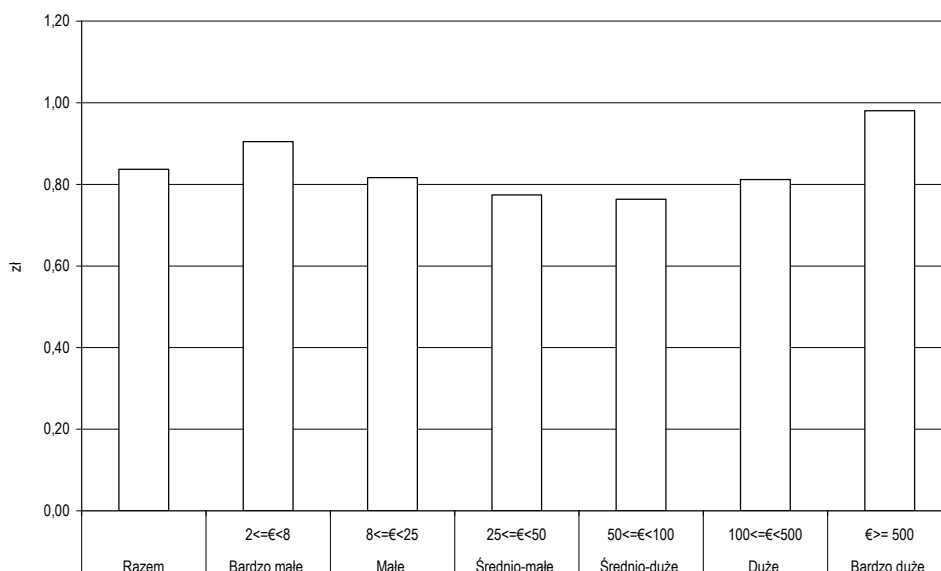
Udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem gospodarstw do 100 tys. euro SO zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (z 42% do 59%). W gospodarstwach największych, powyżej 100 tys. euro SO nastąpił jednak spadek ich udziału do 52% w gospodarstwach bardzo dużych (patrz: Wykres 48). Było to związane ze zmniejszającym się udziałem kosztów ogólnogospodarczych i amortyzacji w miarę wzrostu skali gospodarowania (wyjątek gospodarstwa duże i bardzo duże – w tych klasach koszty były wyższe, ponieważ dość dużą grupę stanowiły gospodarstwa ogrodnicze i nastawione na chów zwierząt ziarnożernych). W przypadku amortyzacji zaobserwowano, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej jej udział w kosztach ogółem bardzo mocno się obniżał. Ta ostatnia zależność może świadczyć o zbyt dużym wyposażeniu małych gospodarstw w środki trwałe w stosunku do realizowanej produkcji. Bardzo wyraźnie wzrastał zaś udział kosztów czynników zewnętrznych, z 3,0% w gospodarstwach bardzo małych do prawie 19% w bardzo dużych. Związane jest to z dużym udziałem pracy najemnej, co generuje duże koszty wynagrodzeń w gospodarstwach powyżej 100 tys. euro SO.

Wykres 48 **Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

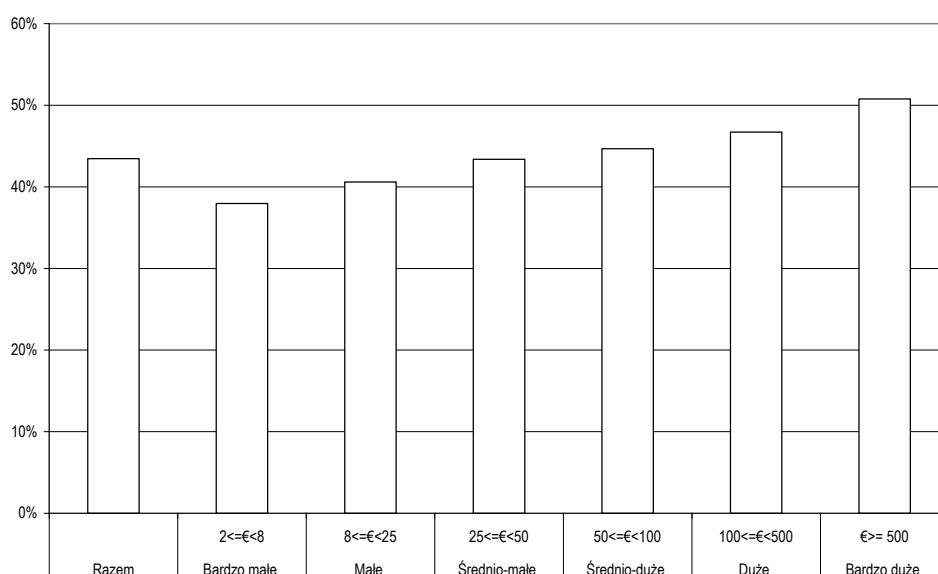
Najniższy koszt wytworzenia 1 zł produkcji (patrz: Wykres 49) był w gospodarstwach średnich, w których wyniósł około 0,77 zł. W gospodarstwach mniejszych, a także większych ekonomicznie od tych klas koszty były wyraźnie wyższe, a w gospodarstwach bardzo dużych mocno zbliżyły się do wartości produkcji liczonej w cenach rynkowych i wyniosły 0,98 zł.

Wykres 49 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Relacja kosztów bezpośrednich do wartości produkcji ogółem zmieniała się z 38% w gospodarstwach poniżej 8 tys. euro SO, do 51% w klasie gospodarstw powyżej 500 tys. euro SO (patrz: Wykres 50). Tak duże różnice efektywności kosztów bezpośrednich związane są niewątpliwie ze strukturą wytwarzanej produkcji, a tym samym strukturą kosztów bezpośrednich.

Wykres 50 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

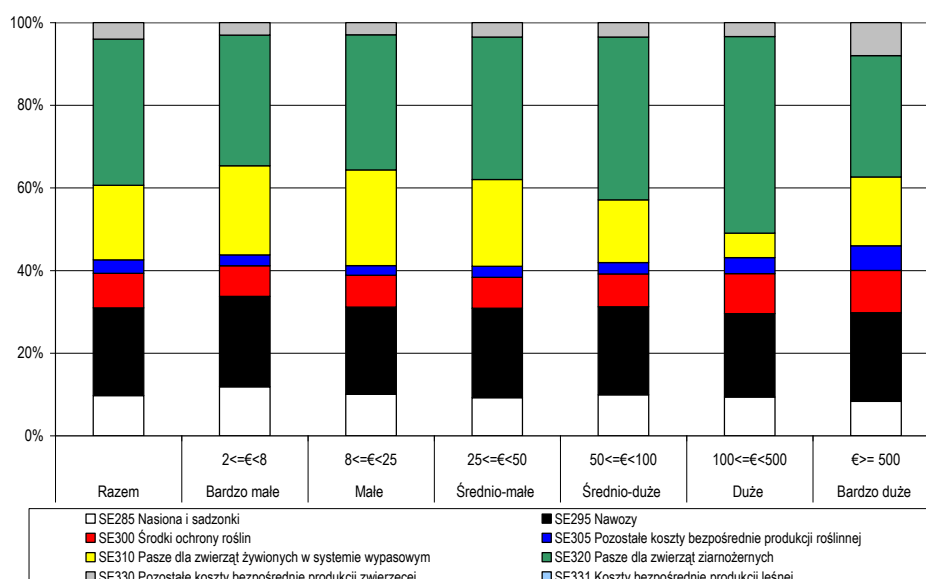

Podstawowym składnikiem kosztów bezpośrednich wszystkich klas wielkości ekonomicznej były koszty pasz dla zwierząt ziarnożernych (patrz: Wykres 51). Udział tych kosztów wzrastał wraz z wielkością ekonomiczną gospodarstw i największy ich udział zaobserwowano w gospodarstwach od 100 do 500 tys. euro SO. W gospodarstwach powyżej 500 tys. euro SO spadł on do poziomu najniższego w całej badanej zbiorowości gospodarstw (29%). Związane to było niewątpliwie z udziałem pogłowia zwierząt ziarnożernych w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej gospodarstw. Udział kosztów pasz dla zwierząt żywionych w systemie wypasowym w kosztach bezpośrednich malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (z wyjątkiem gospodarstw bardzo dużych, w których udział tych pasz wzrósł, co można tłumaczyć większymi rozmiarami stada bydła w tej grupie gospodarstw).

Udział kosztów środków ochrony roślin w kosztach bezpośrednich wzrastał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, a kosztów nawozów utrzymywał się na dość zbliżonym poziomie. Natomiast koszt nasion i sadzonek we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej obniżył się, z 11,9% do 8,3%.

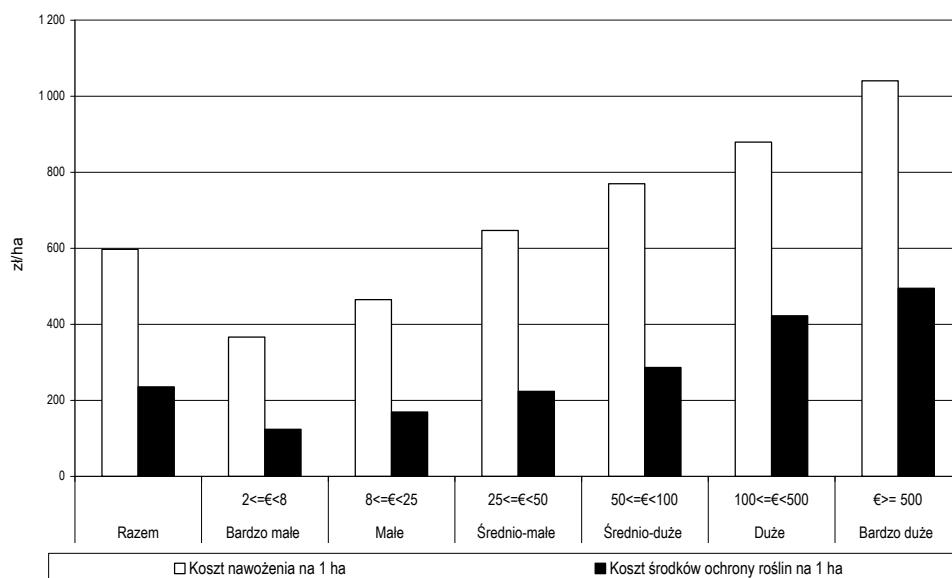
Pozostałe koszty bezpośrednie produkcji roślinnej oraz zwierzęcej stanowiły niewielki udział kosztów bezpośrednich. Najwyższe były w gospodarstwach bardzo dużych.

Wykres 51 **Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej**

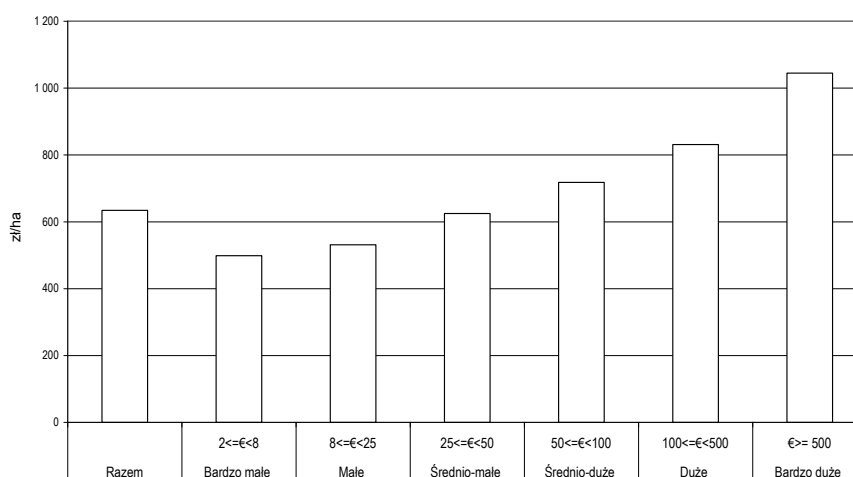
Koszty nawożenia i środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 52) bardzo silnie związane były z wielkością ekonomiczną gospodarstw. W gospodarstwach największych ekonomicznie, koszty nawożenia były prawie 3-krotnie wyższe niż w gospodarstwach bardzo małych, a koszty ochrony roślin 4-krotnie. Mimo tak dużych różnic w poziomie kosztów nawożenia i środków ochrony roślin produktywność ziemi w gospodarstwach bardzo dużych była niespełna 2-krotnie wyższa niż w gospodarstwach bardzo małych.

Wykres 52 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

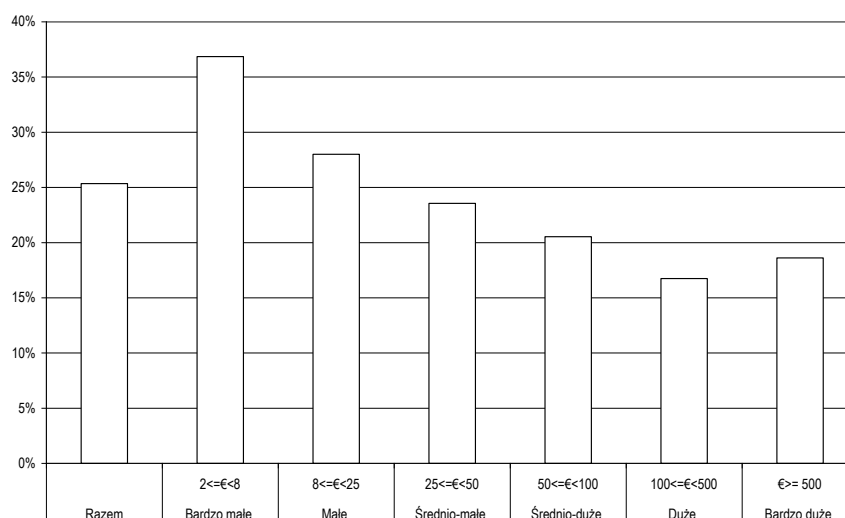
Z wielkością ekonomiczną bardzo wyraźnie związane były koszty energii i paliw ponoszone na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 53). W tym przypadku także obserwowany był wzrost kosztów wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. Poziom tych kosztów w gospodarstwach bardzo dużych był prawie 2-krotnie wyższy niż w gospodarstwach bardzo małych. Wiąże się to niewątpliwie ze zróżnicowaniem działalności produkcyjnej i materiałochłonnością technologii produkcji.

Wykres 53 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto zmniejszał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, z wyjątkiem gospodarstwa bardzo dużych. W gospodarstwach bardzo małych wyniósł on prawie 37%. Natomiast w gospodarstwach dużych około 16,7% i 18,6% w bardzo dużych (patrz: Wykres 54). Związane jest to z wielkością wartości dodanej brutto jak również amortyzacją. W gospodarstwach małych wartość dodana brutto była mała w stosunku do wartości amortyzacji.

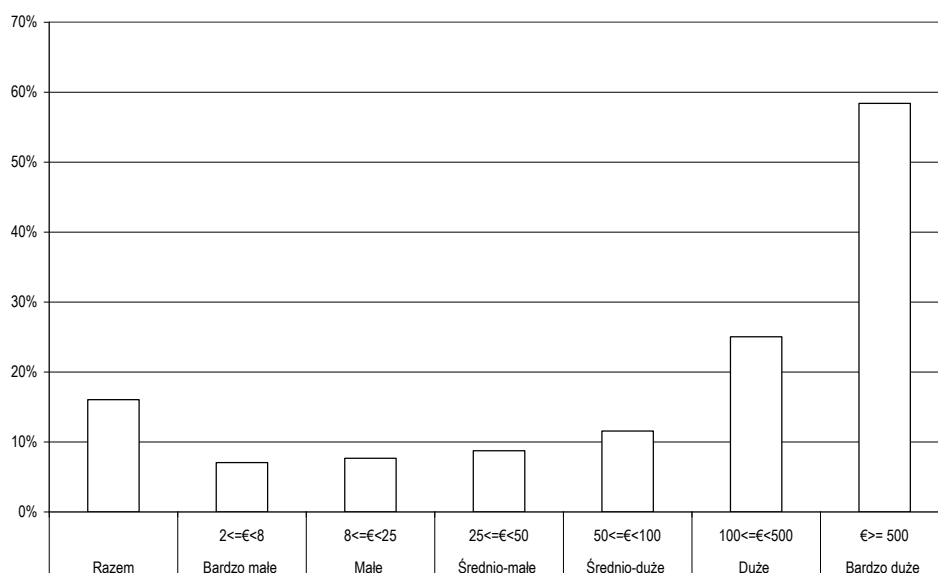
Wykres 54 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej

Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto informuje jaka jej część potrzebna była na pokrycie tego rodzaju kosztów¹⁰.

W tym przypadku warto zwrócić uwagę na stopień zaangażowania obcych czynników wytwórczych (pracy, ziemi i kapitału) w działalności gospodarstw bardzo dużych. W gospodarstwach tych ponad 59% wartości dodanej netto zostało przeznaczone na pokrycie kosztów czynników zewnętrznych. Jest to prawie osiem razy więcej niż w gospodarstwach bardzo małych. Potwierdza to fakt bardziej intensywnego stosowania przez gospodarstwa największe czynników zewnętrznych, przede wszystkim pracy najemnej i kapitału obcego (porównaj Wykres 41 i Wykres 66). Ze względu na konieczność ponoszenia tych kosztów bez względu na sytuację dochodową, gospodarstwa te są znacznie bardziej wrażliwe na wszelkie zmiany koniunktury (patrz: Wykres 55).

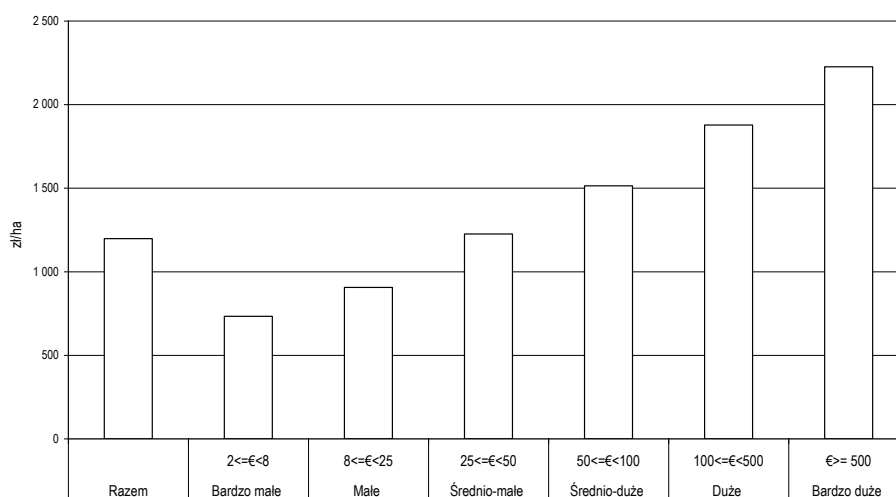
Wykres 55 **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej**

¹⁰ Koszty czynników zewnętrznych obejmują: wynagrodzenia, czynsze i odsetki.

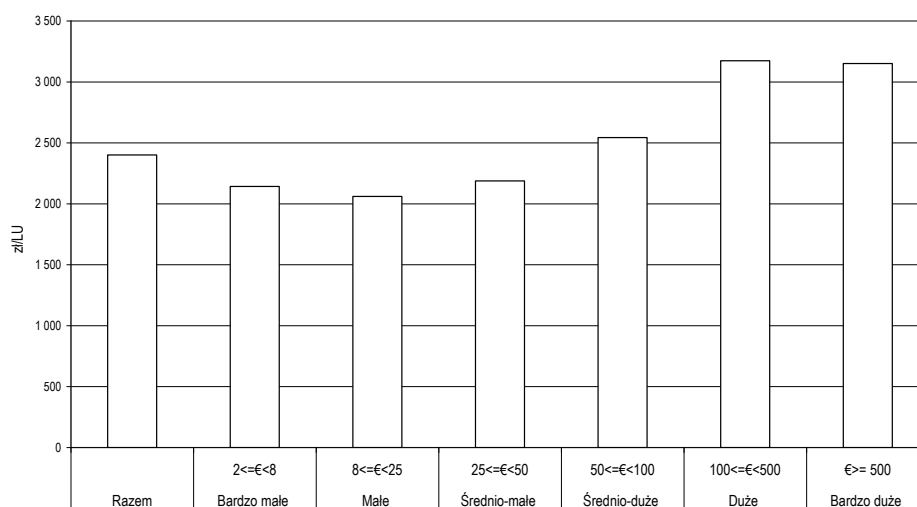
Kosztochłonność produkcji roślinnej w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstw charakteryzują koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych (Wykres 56). Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej kosztocłonność produkcji roślinnej silnie rośnie. W gospodarstwach bardzo małych koszty produkcji roślinnej na 1 ha wyniosły 733 zł, a w gospodarstwach bardzo dużych 2 226 zł, były więc ponad 3-krotnie większe.

Wykres 56 **Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej**

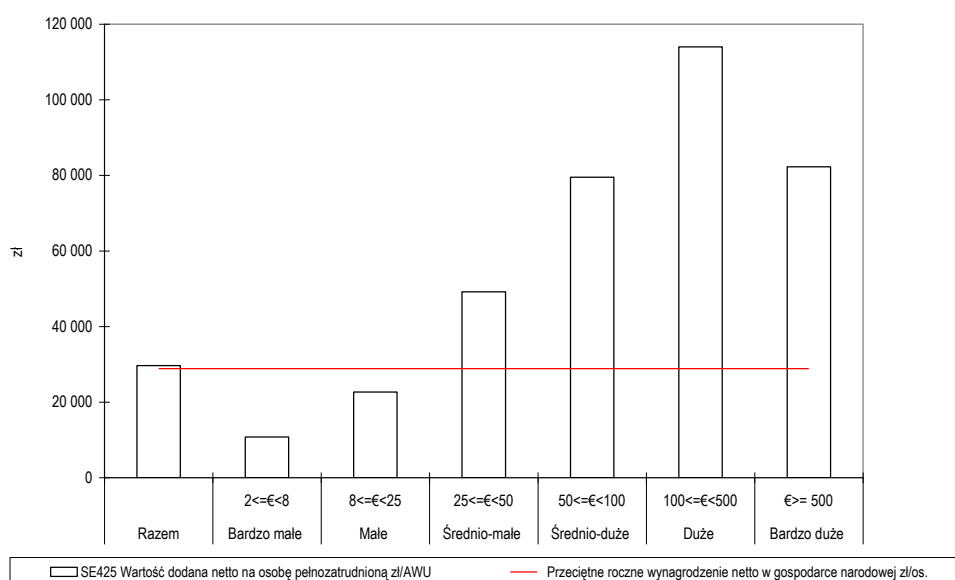
Kosztochłonność produkcji zwierzęcej mierzona wartością kosztów bezpośrednich na 1 LU była także wyższa w gospodarstwach większych ekonomicznie (Wykres 57). Jednak w gospodarstwach bardzo małych, małych i średnio-małych różnice były niewielkie, a najwyższe koszty poniosły gospodarstwa duże. Wpływa na to zróżnicowanie udziału zwierząt ziarno- i trawożernych oraz systemu żywienia. Gospodarstwa małe częściej w żywieniu zwierząt wykorzystują tańsze pasze własne.

Wykres 57 **Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej**

W średnim gospodarstwie wartość dodana netto przypadająca na osobę pełnozatrudnioną nieznacznie przekroczyła przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej¹¹. Występowały jednak pod tym względem istotne różnice w poszczególnych grupach gospodarstw. Granicą było w tym przypadku 25 tys. euro SO. Gospodarstwa o wielkości przekraczającej ten próg wielkości ekonomicznej przekraczały przeciętne wynagrodzenie netto (w gospodarstwach powyżej 50 tys. euro SO nawet kilkakrotnie). Warto przy tym zwrócić uwagę, że w gospodarstwach bardzo dużych relacja ta była gorsza niż w poprzedniej klasie wielkości ekonomicznej. Z kolei gospodarstwa o wielkości ekonomicznej poniżej 25 tys. euro SO osiągnęły zdecydowanie gorsze relacje – od 37% do 78% przeciętnego wynagrodzenia netto (patrz: Wykres 58).

Wykres 58 **Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej**

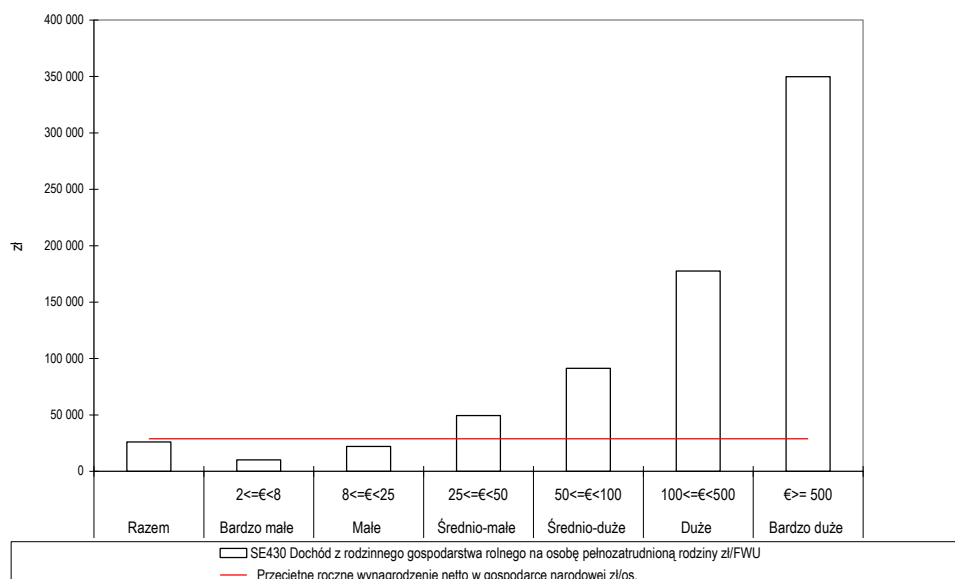

¹¹ Patrz: przypis 8, na str. 29.

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi wytworzoną opłatę za pracę członków rodziny rolnika oraz za zaangażowany kapitał własny (finansujący ziemię i pozostałe składniki majątkowe gospodarstwa).

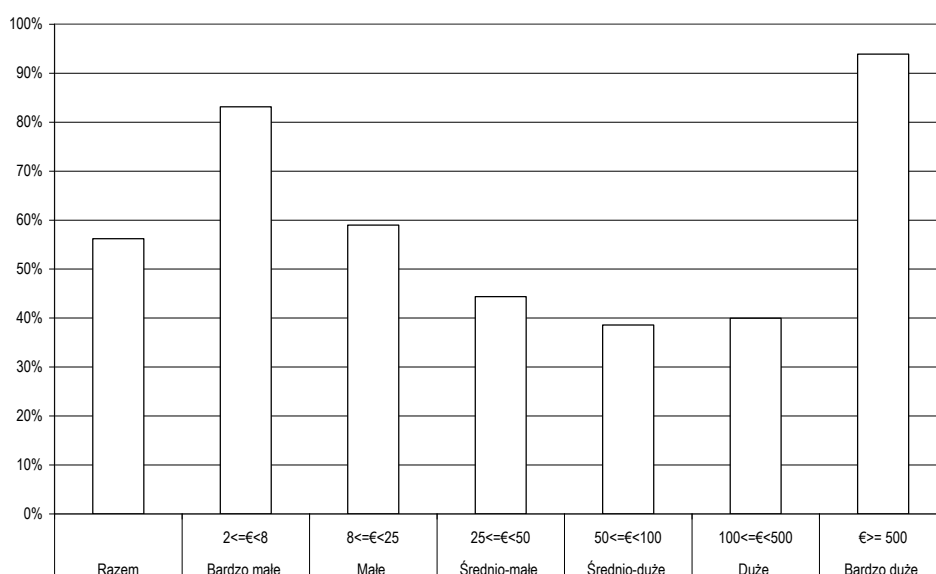
Podobnie jak w przypadku produkcji, wielkość ekonomiczna gospodarstw wyznacza ich zdolność do tworzenia dochodów. Analizując dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadający na osobę pełnozatrudnioną rodziny zauważono, że jego wielkość była silnie związana z wielkością ekonomiczną. Wraz z jej wzrostem zwiększał się poziom realizowanego dochodu. Dochód na poziomie przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto osiągnęły gospodarstwa w grupach powyżej 25 tys. euro SO. W grupie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro SO), dochód ten był wielokrotnie większy niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. Z kolei gospodarstwa bardzo małe zrealizowały dochód wynoszący zaledwie 35% średniego wynagrodzenia netto. Z rozkładu gospodarstw według wielkości ekonomicznej wynika, że 86% gospodarstw z pola obserwacji Polskiego FADN stanowiły gospodarstwa poniżej 25 tys. euro SO, które zrealizowały dochód na poziomie niższym niż średnie wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 59 oraz porównaj Wykres 5).

Wykres 59 **Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej**

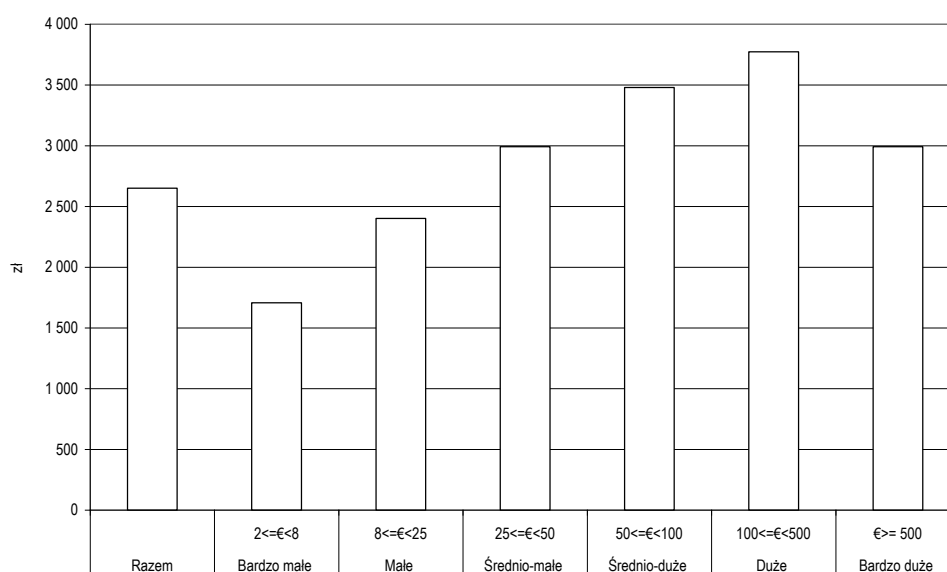
W gospodarstwach poniżej 100 tys. euro SO relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu wyraźnie się obniżała, a w dużych i zwłaszcza w bardzo dużych wzrastała. Relacja ta w gospodarstwach do 8 tys. euro SO przekroczyła poziom 80%, a w średnio dużych wyniosła około 38%. W grupie gospodarstw największych wzrosła do 94%. Świadczy to, że dopłaty uzyskane w gospodarstwach małych i średnich miały w tworzeniu dochodu podobne znaczenie jak działalność operacyjna. W gospodarstwach bardzo małych i bardzo dużych tylko niewielka część dochodu wypracowana została poprzez działalność operacyjną (patrz: Wykres 60). W grupie gospodarstw bardzo dużych wysoka wartość tej relacji spowodowana była dużym udziałem gospodarstw osób prawnych, które bardzo często wykazują straty, a jednocześnie były beneficjentami znacznych dopłat.

Wykres 60 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

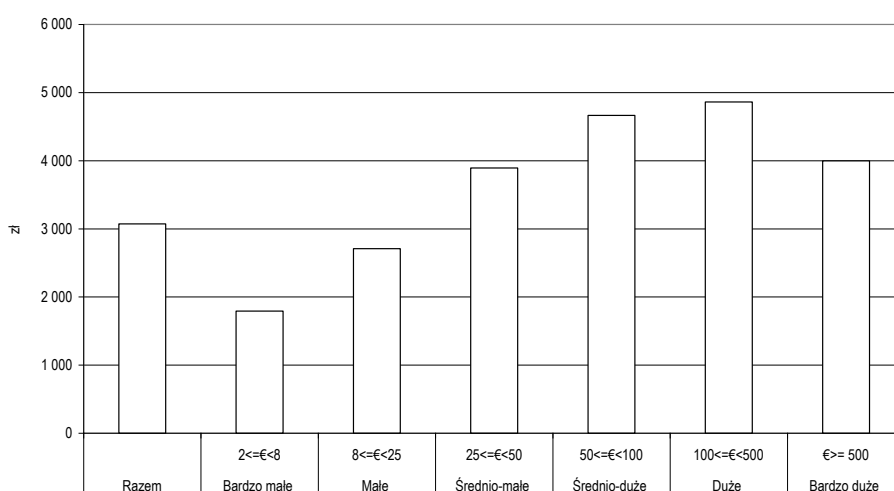
Wartość dodana netto przypadająca na 1 hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność gospodarowania w danej grupie gospodarstw, bez uwzględnienia obciążeń wynikających z użycia czynników wytwórczych. Efektywność ta zwiększała się w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw, jednak w gospodarstwach największych mocno się obniżyła. W gospodarstwach dużych wartość dodana netto w przeliczeniu na 1 ha wyniosła ponad 3,7 tys. zł – gdy w gospodarstwach bardzo małych niepełna 1,7 tys. zł. Z ogólnego trendu wyłamały się gospodarstwa bardzo duże. Wartość dodana netto przypadająca na 1 hektar użytków rolnych w tych gospodarstwach kształtowała się na poziomie 3 tys. zł (patrz: Wykres 61).

Wykres 61 **Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

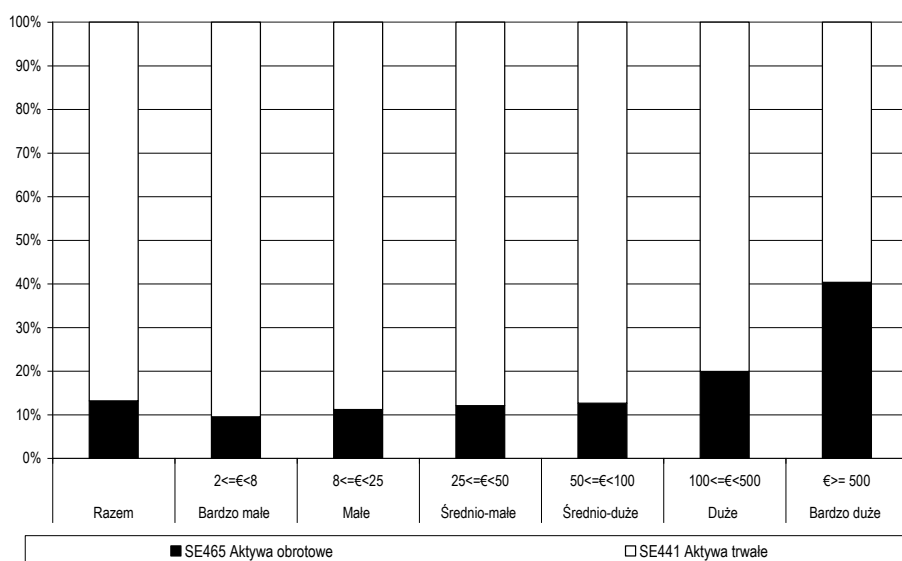
W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na 1 hektar własnych użytków rolnych powtórzył się schemat opisujący wartość dodaną netto (porównaj: Wykres 61 i Wykres 62). Różnica polega na tym, że najwyższy poziom dochodu osiągnęły gospodarstwa duże, a w bardzo dużych dochód na 1 ha UR obniżył się.

Wykres 62 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

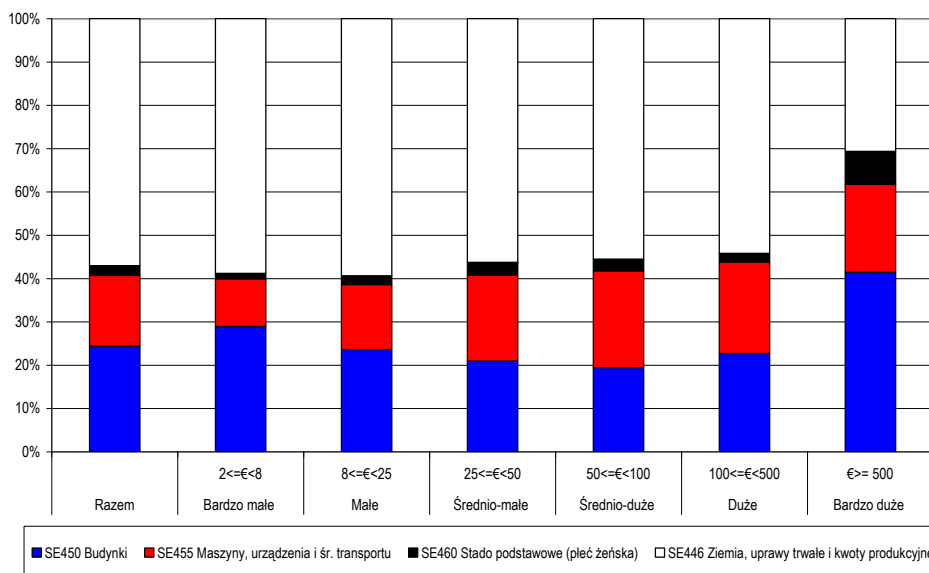
W gospodarstwach różniących się wielkością ekonomiczną, różna jest także struktura aktywów (patrz: Wykres 63). Zaobserwowano, że udział środków trwałych nieznacznie malał w gospodarstwach do 100 tys. euro SO, a wyraźnie był niższy w gospodarstwach dużych, a zwłaszcza w bardzo dużych. Z punktu widzenia możliwości odtwarzania majątku gospodarstwa duże były w korzystniejszej sytuacji. Jest to niewątpliwie związane z udziałem majątku dzierżawionego (porównaj Wykres 42).

Wykres 63 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

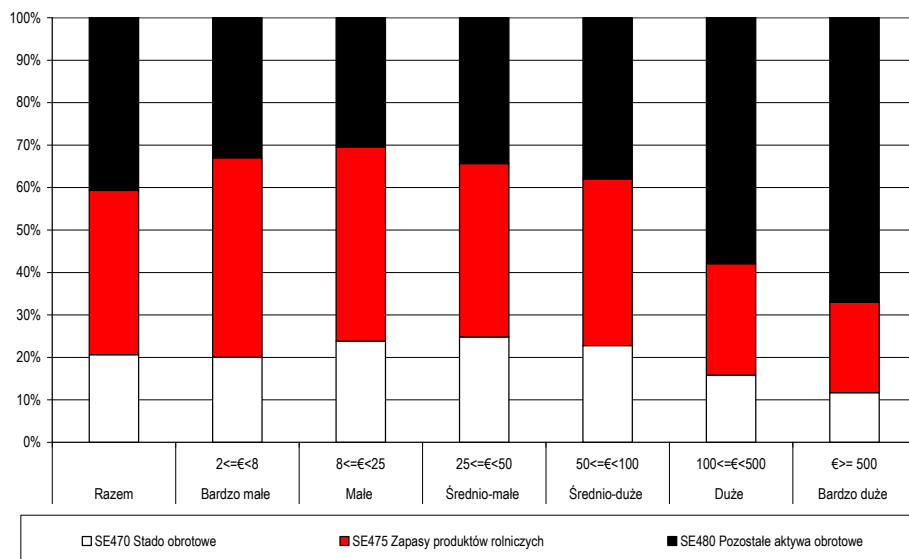
W strukturze aktywów trwałych, w większości klas wielkości ekonomicznej, dominowała wartość ziemi, co związane jest ze zmianą zasad wyceny ziemi własnej (patrz: str. 27). Jedynie w klasie gospodarstw powyżej 500 tys. euro SO udział ziemi nieznacznie przekroczył 30% środków trwałych (patrz: Wykres 64). Za wyjątkiem wspomnianej klasy wielkości ekonomicznej udział wartości ziemi w strukturze aktywów kształtował się na poziomie zbliżonym do przeciętnego. Jednakże najwyższym udziałem ziemi charakteryzowały się gospodarstwa małe. Inną tendencję można zauważyć w przypadku udziału budynków i budowli, które są drugim ważnym składnikiem środków trwałych. Najniższym udziałem charakteryzowały się gospodarstwa średnie. Udział maszyn, urządzeń i środków transportu systematycznie wzrastał wraz z wielkością ekonomiczną gospodarstw, jedynie w gospodarstwach dużych i bardzo dużych nieznacznie się obniżył. Największym udziałem stada podstawowego zwierząt charakteryzowały się gospodarstwa bardzo duże.

Wykres 64 **Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

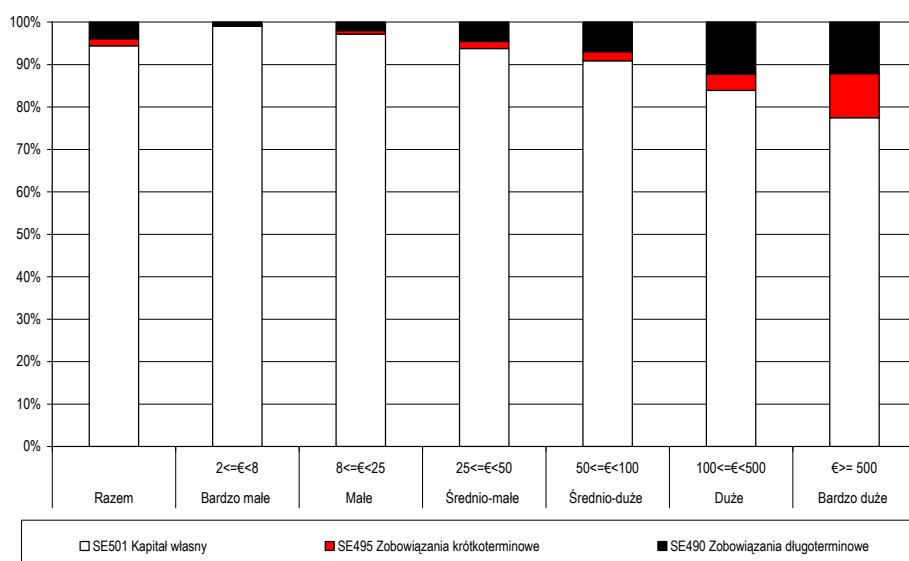
W strukturze aktywów obrotowych, w gospodarstwach małych i średnich, dominowały zapasy produktów rolniczych, a w gospodarstwach największych pozostałe aktywa obrotowe (patrz: Wykres 65). Stado obrotowe miało największy udział w gospodarstwach małych, średnio-małych i średnio-dużych.

Wykres 65 **Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

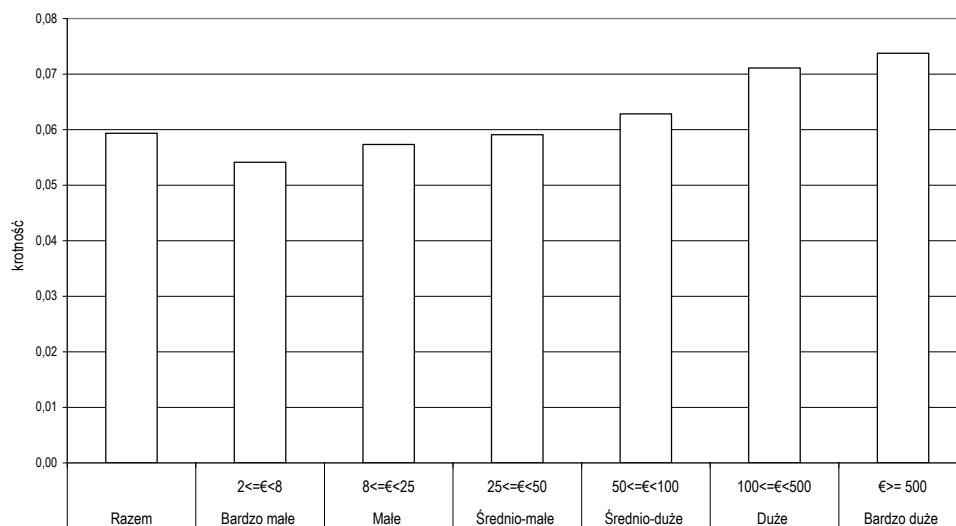
Struktura pasywów wykazała również silny związek z wielkością ekonomiczną gospodarstw (patrz: Wykres 66). Im większe były gospodarstwa pod względem ekonomicznym, tym większy był udział kapitałów obcych w finansowaniu majątku. Zadłużenie największych gospodarstw przekroczyło 22%, przy czym prawie połowę zobowiązań stanowiły kredyty krótkoterminowe. W pozostałych klasach gospodarstw, struktura zadłużenia była bardziej korzystna, udział zadłużenia długoterminowego przekraczał 70% zadłużenia ogółem.

Wykres 66 **Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

Zwrot ze środków ulokowanych w majątku gospodarstwa, mierzony wartością przepływów pieniężnych (2) w stosunku do aktywów ogółem (Wykres 67) od klasy gospodarstw małych systematycznie wzrastał i najwyższy był w gospodarstwach bardzo dużych.

Wykres 67 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Wnioski

1. Najwięcej gospodarstw włączonych do pola obserwacji Polskiego FADN (61%) charakteryzowało się typem mieszanym. Są to gospodarstwa wielokierunkowe, czyli nastawione na produkcję roślinną i zwierzęcą. Pomimo tego, że gospodarstwa te dysponowały w sumie największymi zasobami wytwórczymi, to ich udział w wytworzonym dochodzie wyniósł tylko 43%.
2. Najkorzystniejsze wyniki ekonomiczne uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych. Jest to głównie skutek tego, że były to gospodarstwa największe obszarowo, korzystające z najwyższych kwotowo dopłat w przeliczeniu na gospodarstwo, chociaż nie należały do największych pod względem ekonomicznym. Najmniej korzystna sytuacja finansowa w 2012 roku była w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt trawożernych oraz z produkcją mieszaną.
3. Produktywność ziemi mierzona wartością produkcji roślinnej na 1 ha UR w gospodarstwach sklasyfikowanych według typów rolniczych i klas wielkości ekonomicznej korespondowała z intensywnością produkcji mierzoną poziomem kosztów bezpośrednich na 1 ha UR, jednak przyrost produktywności wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw nie dorównywał wzrostowi intensywności produkcji. Świadczy to o malejącej efektywności intensyfikacji produkcji.
4. Poziom zużycia wewnętrznego (produktów wytworzonych w gospodarstwie rolnym) oraz przekazania produktów do gospodarstwa domowego wskazuje na wciąż powszechny w polskim rolnictwie model gospodarstwa tradycyjnego o organicznej strukturze i zarządzaniu. Zjawisko to głównie obserwujemy w gospodarstwach o małej wielkości ekonomicznej oraz w gospodarstwach mieszanych, których w polu obserwacji jest najwięcej.
5. Najwyższą wartość dodaną netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wśród grup gospodarstw ustalonych na podstawie dwóch kryteriów grupowania (TF8, ES6), uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodnich (11 559 zł) i gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej 50 – 500 tys. euro SO (3 773 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (1 524 zł) oraz gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro SO (1 707 zł).
6. Najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną rodziny uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (64 231 zł) i gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej 500 i więcej tys. euro SO (349 777 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa utrzymujące zwierzęta trawożerne (15 095 zł) oraz gospodarstwa od 2 do 8 tys. euro SO (10 118 zł).

7. Dochód wyższy od przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej (28 854 zł/osobę w 2012 r.) osiągnęły gospodarstwa znajdujące się w klasach wielkości ekonomicznej powyżej 25 tys. euro SO, których udział w polu obserwacji stanowił zaledwie nieco ponad 14%.
8. Najwyższy wskaźnik relacji dopłat do dochodu z rodzinnego gospodarstwa uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (97%) i gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej powyżej 500 tys. euro SO (94%). Na drugim biegunie, z najniższymi dopłatami znalazły się gospodarstwa ogrodnicze (13%) oraz gospodarstwa od 50 do 100 tys. euro SO (38%).
9. Średnia wartość dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w większości analizowanych typów rolniczych (z wyjątkiem gospodarstw nastawionych na chów zwierząt trawożernych, z produkcją mieszaną oraz wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych) kształtowała się w 2012 roku na poziomie wyższym niż przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. Wartość przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto przekroczyły także gospodarstwa średnio-duże (od 25 do 50 tys. euro SO) i ekonomicznie większe.
10. Sytuacja finansowa gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych i klas wielkości ekonomicznej była mocno zróżnicowana i znacznie odbiegała od przeciętnej z pola obserwacji Polskiego FADN.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB